रचना

(1)	प्रास्ताविक
(2)	लीड बँक योजनेखालील मंच
(2.1)	ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समिती
(2.2)	जिल्हा सल्लागार समिती (डीसीसी)
(2.2.1)	डीसीसीची संरचना
(2.2.2)	डीसीसीच्या सभा घेणे
(2.2.3)	डीसीसी सभांसाठीची कार्यक्रम पत्रिका
(2.2.4)	एलडीएमची भूमिका
(2.2.5)	तिमाही सार्वजनिक सभा व तक्रार निवारण
(2.2.6)	जिल्हा-स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी) च्या सभा
(2.2.7)	डीसीसी/डीएलआरसी सभा - सभांचे वार्षिक कॅलेंडर
(2.3)	राज्य-स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी)
(2.3.1)	एसएलबीसीची संरचना
(2.3.2)	एसएलबीसीच्या सभा घेणे
(2.3.3)	एसएलबीसी सभांसाठी सुधारित कार्यक्रम पत्रिका
(2.3.4)	एसएलबीसी सभांचे वार्षिक कॅलेंडर
(2.3.5)	एसएलबीसीची वेबसाईट - माहिती/डेटाचे प्रमाणीकरण
(2.3.6)	राज्य सरकारशी समन्वय
(2.3.7)	क्षमता निर्माण/प्रशिक्षण/जाणीव निर्माण कार्यक्रम
(3)	लीड बँक योजनेची अंमलबजावणी
(3.1)	कर्ज योजना तयार करणे
(3.2)	क्षमता जोडणीयुक्त कर्ज योजना (पीएलपी)
(3.3)	कर्ज योजनांवरील देखरेख
(3.4)	एलबीएस मंचांच्या सभांसाठीच्या माहिती-प्रवाहाची सुधारित यंत्रणा
(4)	लीड बँकेची जबाबदारी देणे
(5)	बँकिंगचा खोलवर शिरकाव
(5.1)	बँका नसलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग सेवा पुरविण्यासाठीचा पथदर्शक
(5.2)	5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या एखाद्या अनुसूचित वाणिज्य बँकेची एकही शाखा नसलेल्या खेड्यांमध्ये विटांनी बांधलेल्या पक्क्या शाखा उघडण्यासाठीचा पथदर्शक
(5.3)	5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या व बँक नसलेल्या खेड्यांसाठीच्या पथदर्शकाचा मेळ, शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणावरील मार्गदर्शक तत्वांशी घालणे
(6)	कर्ज ठेव गुणोत्तर
(6.1)	ग्रामीण व अर्ध नागरी क्षेत्रामधील बँकांचे सीडी गुणोत्तर
(6.2)	सीडी गोणोत्तरावरील तज्ञ गटाच्या शिफारशींची अंमलबजावणी
(7)	लाभाचे थेट हस्तांतरण
(8)	सेवा क्षेत्र दृष्टिकोन
(8.1)	नो ड्यु प्रमाणपत्र देणे
(9)	2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे
(10)	लीड बँक योजनेशी संबंधित परिपत्रकांचा संदर्भ

प्रास्ताविक

लीड बँक योजनेचा (एलबीएस) उगम, सामाजिक उद्दिष्टांच्या अंमलबजावणीसाठीच्या संस्थात्मक साचावरील प्रो. डी आर गाडगीळ, अध्यक्ष असलेल्या अभ्यास गटामध्ये (गाडगीळ अभ्यास गट) दिसून येतो. ह्या गटाने त्याचा अहवाल ऑक्टोबर 1969 मध्ये सादर केला होता. ह्या अभ्यास गटाने आपला अहवाल ऑक्टोबर 1969 मध्ये सादर केला होता. ह्या अभ्यास गटाने एका सत्याकडे लक्ष वेधले व ते म्हणजे, वाणिज्य बँकांचे अस्तित्व ग्रामीण भागात पुरेशा प्रमाणात नाही. आणि ग्रामीण भागाकडे आवश्यक त्या उन्मुखतेचाही त्यांच्यात अभाव होता. ह्यासाठी ह्या अभ्यास गटाने, ग्रामीण क्षेत्रात पुरेसे बँकिंग व पत-रचना विकसित करण्यासाठीच्या योजना व कार्यक्रम तयार करण्यासाठी ‘क्षेत्रीय दृष्टिकोन’ अंगिकरण्याची शिफारस केली होती.

(2) श्री. एफ के एफ नरीमन ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली रिझर्व्ह बँकेने नेमलेल्या सार्वजनिक बँकांच्या शाखा विस्तार कार्यक्रमावरील बँकर्सच्या समितीने (नरीमन समिती) तिच्या अहवालात (नोव्हेंबर 1969) ‘क्षेत्रीय दृष्टिकोना’ला दुजोरा दिला होता व शिफारस केली होती की, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांना त्यांच्या सामाजिक जबाबदा-यांचे पालन करण्यासाठी, प्रत्येक बँकेने, विशिष्ट जिल्ह्यांवर लक्ष केंद्रीत करावे आणि तेथे एक ‘लीड बँक’ म्हणून काम करावे.

(3) वरील शिफारशींना अनुसरुन, भारतीय रिझर्व्ह बँकेने, डिसेंबर 1969 मध्ये ही लीड बँक योजना सुरु केली. ह्या योजनेचे उद्दिष्ट म्हणजे, प्राधान्य क्षेत्र व इतर क्षेत्रांना बँक अर्थसहाय्याचा प्रवाह वाढविण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, निरनिराळया मंचांद्वारे, बँका व इतर विकासक एजन्सींच्या कार्यकृतींमध्ये समन्वय आणणे, आणि ग्रामीण क्षेत्राच्या सर्वसमावेशक विभागामध्ये बँकांच्या भूमिकेला प्रोत्साहन देणे. एखाद्या जिल्ह्यामधील कार्यकृतींमध्ये समन्वय आणण्यासाठी, एखाद्या विशिष्ट बँकेला त्या जिल्ह्याच्या ‘लीड बँकेची’ जबाबदारी देण्यात येते. कर्ज संस्था व सरकार ह्यांच्या प्रयत्नांमध्ये समन्वय आणण्यासाठी, पुढा-याची भूमिका घेणे लीड बँकेकडून अपेक्षित आहे.

(4) वित्तीय क्षेत्रात झालेले अनेक बदल विचारात घेऊन, लीड बँक योजनेचे शेवटचे पुनरावलोकन, श्रीमती उषा थोरात, भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या डेप्युटी गव्हर्नर ह्यांच्या अध्यक्षतेखालील उच्च स्तरीय समितीने 2009 मध्ये केले होते.

(5) ह्या उच्च स्तरीय समितीने, निरनिराळया ग्राहकांबरोबर, म्हणजे, राज्य सरकारे, बँका, विकासक संस्था, शिक्षणतज्ञ, एनजीओ, एमएफआय इत्यादि – सांगोपांग चर्चा केली व त्यातून दिसून आले की, ही योजना, शाखा विस्तार, ठेवी ठेवण्यास चालना व विशेषतः ग्रामीण/अर्ध नागरी क्षेत्रातील प्राधान्य क्षेत्राला कर्ज देणे ह्यातील सुधारणा होण्याबाबतची मूळ उद्दिष्टे साध्य करण्यास उपयोगी ठरली आहे. ही योजना सुरु ठेवणे आवश्यक असल्याबाबत खूप मोठा प्रतिसाद मिळाल. ह्या समितीच्या शिफारशींवर आधारित, एसएलबीसी आमंत्रक बँका व लीड बँका ह्यांना अंमलबजावणी करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे देण्यात आली.

(6) खाजगी क्षेत्रातील बँकांची भूमिकाही मोठी असल्याने, लीड बँकांना सांगण्यात आले की, ह्या लीड बँक योजनेच्या अंमलबजावणीत खाजगी क्षेत्रातील बँकांचा निकटचा सहभाग असावा. खाजगी क्षेत्रातील बँकांनी, डावपेचयुक्त योजनांमधील त्यांचे कौशल्य वापरुन, माहिती तंत्रज्ञानावर भर देऊन ह्या योजनेत सहभागी व्हावे. त्याचप्रमाणे, जिल्हा कर्ज योजना तयार करणे व तिची अंमलबजावणी करणे ह्यातही स्वतःचा अंतर्भाव करावा.

(7) गेल्या अनेक वर्षात वित्तीय क्षेत्रात झालेले बदल विचारात घेऊन भारतीय रिझर्व्ह बँकेने, ह्या योजनेच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास करुन त्यात सुधारणेचे उपाय सुचविण्यासाठी, ह्या बँकेच्या ‘कार्यकारी संचालकांची’ एक समिती स्थापन केली होती. ह्या समितीच्या शिफारशी व निरनिराळया ग्राहकांकडून मिळालेल्या प्रतिसादांवर आधारित एप्रिल 6, 2018 रोजी, एसएलबीसी आमंत्रक/लीड बँका व बाबार्ड ह्यांना विशिष्ट ‘कृती-बिंदु’ देण्यात आले होते.

(2) लीड बँक योजनेखालील मंच

(2.1) ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समिती (बीएलबीसी)

ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समिती (बीएलबीसी) हा, पत संस्था व क्षेत्र स्तरीय विकास एजन्सीज ह्यांचेमध्ये ब्लॉकच्या स्तरावर समन्वय साधण्यासाठीचा एक मंच आहे. हा मंच, ब्लॉक कर्ज योजना तयार करुन तिच्या अंमलबजावणीचे पुनरावलोकन करतो, आणि बँकांच्या कर्ज योजनांच्या अंमलबजावणीमधील कार्यकारी प्रश्न सोडवितो. जिल्ह्याचा लीड

बँक व्यवस्थापक (एलडीएस) ह्या ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समितीचा अध्यक्ष ह्याने लघु वित्त बँकां सह, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक, आर आर बी, ब्लॉक विकास अधिकारी, तांत्रिक अधिकारी – म्हणजे, शेती, उद्योग ह्यासाठीचे विस्तार अधिकारी, उद्योग सहकारी संस्था - ह्यासह त्या ब्लॉकमधील सर्व बँका ह्या समितीचे सभासद असतात. बीएलबीसीच्या सभा दर तीन महिन्यांनी घेतल्या जातात. लीड बँक योजनेच्या पायाभूत स्तरावर कार्य करण्याच्या बीएलबीसी मंचाला सशक्त करण्यासाठी, सर्व शाखा व्यवस्थापकांनी बीएलबीसीच्या सभांना हजर राहून त्यांची बहुमोल मते मांडून चर्चा समृध्द करणे आवश्यक आहे. बँकांचे निमंत्रक प्रमुखही बीएलबीसीच्या निवडक सभांना हजर राहू शकतात. नाबार्डच्या जिल्हा विकास व्यवस्थापकाने (डीडीएम) बीएलबीसीमध्ये सहभाग घेतल्यास, त्या ब्लॉकच्या विकासासाठी, अधिक चांगल्या व अर्थपूर्ण चर्चा होऊ शकतील. ह्यासाठी नाबार्डला सांगण्यात आले आहे की, डीडीएमनी त्यांच्या जिल्ह्यामधील सर्व ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समितीच्या सभांना हजर रहावे आणि कर्ज योजनेमध्ये सक्रिय भाग घेऊन, ब्लॉक स्तरावर त्याचा आढावाही घ्यावा. भारतीय रिझर्व्ह बँकेचे लीड जिल्हा अधिकारी (एलडीओ) बीएलबीसीच्या निवडक सभांना हजर असतात. पंचायत समितीच्या प्रतिनीधींनाही, कर्ज योजनेमधील ग्रामीण विकासावरील त्यांचा अनुभव व ज्ञान करुन घेण्यासाठी दर सहा महिन्यांनी ह्या सभांमध्ये आमंत्रित केले जाते. प्रदान बँकांना ही ह्या सभांमध्ये आमंत्रित केले जावे.

(2.2) जिल्हा सल्लागार समिती (डीसीसी)

(2.2.1) डीसीसीची रचना

लीड बँक योजनेखालील निरनिराळ्या विकासात्मक कार्यकृतींच्या अंमलबजावणीमधील समन्वय ठेवण्यासाठी, बँकर्स तसेच सरकारी एजन्सीज्/विभाग ह्यांचेसाठी, जिल्हा स्तरावरील एक सामान्य मंच म्हणून सत्तरच्या दशकात सुरुवातीला जिल्हा स्तरीय सल्लागार समित्या स्थापन करण्यात आल्या. जिल्हाधिकारी हाच डीसीसी सभांचा अध्यक्ष असतो. भारतीय रिझर्व्ह बँका नाबार्ड, त्या जिल्ह्यावरील सर्व वाणिज्य बँका, लघु वित्त बँकां सह, जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेसह (डीसीसीबी) सहकारी बँका, आरआरबी, राज्य सरकारचे निरनिराळे विम्या व संबंधित एजन्सीज ह्या डीसीसीचे सभासद असतात. डीसीसीचा एक सभासद म्हणून, लीड डिस्ट्रिक्ट ऑफिसर (एलडीओ) रिझर्व्ह बँकेचे प्रतिनिधित्व करतो. लीड डिस्ट्रिक्ट मॅनेजर (एलडीओ) डीसीसी सभांचा आमंत्रक असतो. एमएसएमई–समूह असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये, सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग विकास संस्थेच्या (एमएसएमई–डीआय) संचालकाला, एमएसएमई बाबतच्या प्रश्नांवर चर्चा करण्यासाठी आमंत्रित केले जाते.

(2.2.2) डीसीसी सभा घेणे

(1) लीड बँकांनी दर तीन महिन्यांनी डीसीसी सभा आयोजित कराव्यात.

(2) डीसीसी स्तरावर, विशिष्ट प्रश्नांवर प्रामुख्याने चर्चा करण्यासाठी, योग्य वाटल्यास पोट–समित्या स्थापन करुन विचारासाठी त्याचा अहवाल डीसीसीकडे पाठविला जावा.

(3) अधिकतर चर्चा करण्याची आवश्यकता असलेल्या निरनिराळ्या प्रश्नांवर, डीसीसीने एसएलबीसीला पुरेसा फीडबॅक द्यावा की ज्यामुळे, राज्य स्तरावर, त्या प्रश्नांकडे पुरेसे लक्ष दिले जाईल.

(2.2.3) डीसीसी सभांसाठी कार्यक्रम पत्रिका

संबंधित जिल्ह्यांसंबंधीच्या प्रश्नांची सोडवणुक करणे जरी लीड बँकांकडून अपेक्षित असले तरीही, सर्व जिल्ह्यांना सामान्य असलेल्या महत्वाच्या क्षेत्रांच्या प्रश्नांवरही लीड बँकांनी मंचांवर पुढीलप्रमाणे चर्चा करावी.

(1) वित्तीय समावेशन योजने (एफआयपी) खालील प्रगतीचा आढावा.

(2) आयटी–समर्थक वित्तीय समावेशनाचा अवरोध करणारे व समर्थन देणारे विशिष्ट प्रश्न

(3) बँकिंगच्या विकासात समावेशक वाढ होण्यासाठी, असलेले अडथळे दूर करणे/कमीत कमी करणे व 'समर्थकांना' सहाय्य देण्याबाबतचे प्रश्न

(4) वित्तीय साक्षरता केंद्रे (एफएलसी) स्थापन करणे व व्यवसायाचे व्यवस्थापन करता येण्यासाठी कौशल्ये देणे व क्षमतावर्धन ह्यासाठीच्या आरएसईटीआय प्रकारच्या संस्था स्थापन करणे ह्यासारख्या 'क्रेडिट प्लस' कार्यकृती बँका व सरकारांद्वारे उपलब्ध करुन देण्यासाठीच्या प्रोत्साहनांवर देखरेख ठेवणे.

(5) वित्तीय समायोजनाचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी वित्तीय साक्षरतेसाठीचे प्रयत्न वाढविणे.

(6) जिल्हा कर्ज योजनेखालील (डीसीपी) बँकांच्या कामगिरीचा आढावा घेणे.

(7) प्राधान्य क्षेत्र व समाजातील दुर्बल घटकांना कर्ज प्रवाह देणे.

(8) 2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे.

(9) सरकार प्रायोजित योजनांखाली सहाय्य.

(10) शैक्षणिक कर्जे देणे.

(11) एसएचजी-बँक जोडणी खालील प्रगती

(12) एएसईना व त्यांच्या अडचणीत वित्तसहाय्य करणे.

(13) बँकांद्वारे वेळच्यावेळी माहिती सादर केली जाणे.

(14) सहाय्यासाठी केलेल्या उपायांचा (लागु असेल तेथे नैसर्गिक आपत्तीबाबत) आढावा.

वरील यादी केवळ निर्देशक असून परिपूर्ण नाही. लीड बँका आवश्यकतेनुसार इतर बाबीही कार्यक्रम पत्रिकेत समाविष्ट करु शकतात.

#ग्रामीण स्वयंरोजगार प्रशिक्षण संस्थांचा (आरएसईटीआय), अधिक सक्रियतेने सहभाग असावा आणि त्यावर एलबीएसच्या निरनिराळया मंचांवर, विशेषतः डीसीसी स्तरावर, देखरेख ठेवली जावी. ह्याबाबतचा केंद्रबिंदू म्हणजे, त्या क्षेत्रात, कर्ज घेण्याची क्षमता वाढविण्यासाठी कौशल्य विकास करणे आणि सूक्ष्म उद्योग टिकून राहण्यासाठीच्या प्रशिक्षणाचे नूतनीकरण करणे. आरएसईटीआयनी, प्रत्येक जिल्ह्यासाठी/ब्लॉकसाठी, त्यामधील ग्रामीण युवकांना आवश्यक ते कौशल्य शिक्षण देऊन ते वाढविण्यासाठी, त्या क्षेत्रासाठीचा कौशल्य-नकाशा व त्या क्षेत्राची क्षमता ह्यांना विचारात घेऊन खास कार्यक्रम तयार करावेत.

(2.2.4) एलडीएमची भूमिका

लीड बँक योजनेची परिणामकारकता, जिल्हाधिकारी व लीड जिल्हा अधिका-यांच्या (एलडीएम) गतिमानशीलतेवरच अवलंबून असल्याने, प्रादेशिक/क्षेत्रीय कार्यालयाच्या सहाय्यक भूमिकेद्वारे, एलडीएमचे पद/कार्यालय पुरेसे सशक्त केले जावे. व त्याचबरोबर, लीड बँक योजनेची यशस्वी अंमलबजावणी केली जाण्यासाठी पायाभूत बाबींचा आधार असणे अत्यंत महत्वाचे आहे. कार्यालयासाठी एक वेगळी जागा असण्याव्यतिरिक्त एलडीएमने त्याची मूलभूत जबाबदारी बनण्यासाठी असलेल्या प्राथमिक आवश्यकता, जसे संगणक, प्रिंटर, डेटा-कनेक्टीविटी इत्यादि तांत्रिक पायाभूत सोयी, त्यांना कोणत्याही अपवादाशिवाय दिल्या जाव्यात. सुयोग्य दर्जा, दृष्टिकोन असलेल्या व पुढारीपणाची कौशल्ये असलेल्या अधिका-यांनाच एलडीएम म्हणून नेमण्यात यावे. ह्याशिवाय, सूचित करण्यात येते की, बँक अधिकारी, जिल्हा प्रशासकीय अधिकारी ह्यांच्याशी जवळून संपर्क ठेवण्यास सहाय्य होण्यासाठी, तसेच निरनिराळे वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम/सभा आयोजित करण्यासाठी व हजर राहण्यासाठी एलडीएमना स्वतंत्र वाहन दिले जावे. डेटा एंट्री/विश्लेषण करण्यासाठी तज्ञ अधिकारी/सहाय्यकाचा प्रस्ताव हा एलडीएम समोरचा सामान्य पण मुख्य प्रश्न असतो. एलडीएमच्या कार्यालयात सुयोग्य कर्मचा-यांची नेमणुक केली गेली नसल्यास/अभाव असल्यास, कुशल कॉंप्युटर ऑपरेटरच्या सेवा घेण्याचे स्वातंत्र्य एलडीएमना दिले जावे. ह्याशिवाय, लीड बँक योजना यशस्वितेने कार्यरत व्हावी ह्यासाठी, क्षेत्रामध्ये

प्रत्यक्ष कार्य करण्यास ह्या महत्वाच्या व्यक्तींना, लीड बँकांनी एक पाऊल पुढे जाऊन, किमान आवश्यकतांव्यतिरिक्त सुविधा द्याव्यात असे अपेक्षित आहे. डीसीसी/डीएलआरसीच्या सभा आमंत्रित करणे, व प्रलंबित प्रश्न सोडविण्यासाठी, डीडीएम/एलडीओ/सरकारी अधिकारी ह्यांच्या नियतकालिक सभा घेणे. अशा, एलडीएमच्या नेहमीच्या भूमिकेव्यतिरिक्तही एलडीएमसाठी असलेल्या कार्यात पुढील कार्येही समाविष्ट आहेत.

(1) जिल्हा कर्ज योजनेच्या अंमलबजावणीवर देखरेख करणे.

(2) बँकांद्वारे वित्तीय साक्षरता केंद्रे (एफएलसी) व आरएसईटीआय स्थापन करण्यात सहयोग देणे.

(3) एफएलसी व बँकेच्या ग्रामीण शाखांद्वारे आयोजित केलेल्या वित्तीय साक्षरता शिबिरां मध्ये सहयोग देणे.

(4) एनजीओ/पंचायत राज संस्थांच्या (पीआरआय) सहभागासह, बँका व सरकारी अधिका-यांसाठी वार्षिक धर्तीवर जाणीव निर्माण कार्यशाळा आयोजित करणे.

(5) जनतेतील जाणीव व प्रतिसादात्मक सभा, तक्रार निवारण इत्यादी बाबतीत तिमाही सभा आयोजित करणे.

(2.2.5) तिमाही सार्वजनिक सभा व तक्रार निवारण

लीड जिल्हा मॅनेजरने, रिझर्व्ह बँकेचा एलडीओ, त्या क्षेत्रात असलेल्या बँका व इतर स्टेक होल्डर्स ह्यांच्या समन्वयाने, सर्वसाधारण व्यक्ती संबंधित निरनिराळी बँकिंग धोरणे व विनियम ह्याबाबत जाणीव निर्माण करण्यासाठी, जनतेचा प्रतिसाद मिळविण्यासाठी, त्या जिल्ह्यातील निरनिराळया ठिकाणी एक तिमाही सभा आयोजित करावी आणि अशा सभांमध्ये शक्त तेवढी तक्रार निवारण सुविधा उपलब्ध करुन द्यावी किंवा अशा तक्रार निवारणासाठी सुयोग्य यंत्रणेकडे जाण्यास सहाय्य करावे.

(2.2.6) जिल्हा स्तरीय पुनरावलोकन समितीच्या (डीएलआरसी) सभा

डीएलआरसीच्या सभा जिल्हाधिका-याच्या अध्यक्षेतेखाली घेतल्या जातात व त्यात जिल्हा सल्लागार समितीचे (डीसीसी) सभासद, हजर असतात. जनतेचे प्रतिनिधी, म्हणजे स्थानिक एमपी/एमएलए/जिल्हा परिषदेचे प्रमुख ह्यांनाही ह्या सभांना आमंत्रित केले जाते. ह्या डीएलआरसी सभा, लीड बँकांकडून तिमाहीतून किमान एकदातरी घेतल्या जाव्यात. लीड बँक योजनेखालील निरनिराळया जिल्ह्यातील कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीची गती व दर्जा ह्यांचा आढावा घेण्यासाठी डीएलआरसी हा एक मंच आहे. ह्यासठी, अधिकारी नसलेल्या व्यक्तींचा सहयोग उपयुक्त समजला जातो. डीएलआरसी सभांमध्ये जनतेचे शक्य तेवढे प्रतिनिधी उपस्थित असतील ह्याची लीड बँकांनी खात्री करुन घेणे आवश्यक आहे. ह्यासाठी, जनतेच्या प्रतिनिधींच्या म्हणजे एमपी/एमएलए इत्यादींच्या सोयीनुसार डीएलआरसीच्या सभांची तारीख ठरवून, त्यांना आमंत्रित करावे आणि बँका त्या जिल्ह्यात करत असलेल्या सर्व कार्यामध्ये, म्हणजे नवीन बँकिंग दालने उघडणे, किसान क्रेडिट कार्डांचे वाटप, एसएचजी कर्ज जोडणी कार्यक्रम इत्यादि - त्यांना सहभागी करावे. जनतेच्या प्रतिनिधींनी विचारलेल्या प्रश्नांना सर्वात जास्त प्राधान्य दिले जाऊन त्याचे निराकरण त्वरित केले जावे. ह्या डीसीसी सभांमध्ये, डीएलआरसीच्या निर्णयांच्या पाठपुराव्याबाबत चर्चा केली जावी.

(2.2.7) डीसीसी/डीएलआरसी सभा – सभांचे वार्षिक कॅलेंडर

(1) विकासात्मक कार्यकृती करण्यात येणा-या अडचणींचा आढावा घेण्यासाठी व त्यावरील उत्तरे/उपाय शोधण्यासाठी, वाणिज्य बँका, सरकारी एजन्सीज व इतर जिल्हा-स्तरीय संस्था ह्यांच्यामध्ये समन्वय आणण्यास सहाय्य करण्यासाठी डीसीसी व डीएलआरसी अत्यंत महत्वाचे मंच आहेत. ह्यासाठी, ह्या सभांमध्ये सर्व सभासदांनी भाग घेऊन त्यांचे विचार व्यक्त करणे आवश्यक आहे. डीसीसी/डीएलआरसीच्या सभांचा आढावा घेतल्यावर असे दिसून आले की, ह्या सभांची तारीख उशिराने कळविली जाणे/कळविलीच न जाणे, इतर समारंभांच्या तारखेसच सभा घेतल्या जाणे, म्हणजे एकच तारखेस दोन कार्यक्रम असणे इत्यादी सामान्य असतात व त्यामुळे अशा सभा घेण्याच्या मुख्य उद्दिष्टालाच हरताळ फासला जातो.

(2) ह्यासाठी, लीड बँकांना सांगण्यात आले आहे की, त्यांनी डीसीसी व डीएलआरसीच्या सभांचे सर्व जिल्ह्यांसाठीचे वेळापत्रक, त्या सभांचे अध्यक्ष, आरबीआयचा लीड जिल्हा अधिकारी आणि डीएलआरसीच्या बाबत जनतेचे प्रतिनिधी

ह्यांच्याशी सल्लामसलत करुन तयार करावे. हे वार्षिक वेळापत्रक प्रत्येक वर्षाच्या सुरुवातीसच तयार केले जावे आणि डीसीसी व डीएलआरसीच्या सभांना हजर राहण्यासाठीच्या तारखा राखून ठेवण्यासाठीची अग्रिम सूचना म्हणून सर्व सभासदांना पाठविण्यात यावे आणि त्या वेळापत्रकानुसार सभा घेतल्या जाव्यात. वेळापत्रक तयार करताना, डीसीसीच्या व डीएलआरसीच्या सभा एकाच वेळी ठेवण्यात आलेल्या नाहीत ह्याची खात्री करुन घेतली जावी.

(2.3) राज्य स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी)

(2.3.1) एसएलबीसीची रचना

(1) राज्य स्तरीय बँकर्स समितीची (एसएलबीसी) स्थापना एप्रिल 1977 मध्ये, राज्याच्या विकासासाठी, एक समान धर्तीवर, सर्व राज्यांमध्ये एक सुयोग्य समन्वय यंत्रणा निर्माण करण्यासाठीचा एक शिखर आंतर-संस्थात्मक मंच म्हणून करण्यात आली होती. आमंत्रक बँकेचे अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक (सीएमडी)/कार्यकारी संचालक हेच एसएलबीसीचे अध्यक्ष असतात. ह्या समितीमध्ये, वाणिज्य बँका, लघु वित्त बँकां सह, आरआरबी, राज्य सहकारी बँका, आरबीआय, नाबार्ड ह्यांचे प्रतिनिधी सरकारी विभागांचे प्रमुख व त्यासह, अनुसूचित जाती/जमातींसाठीचा राष्ट्रीय आयोग, राष्ट्रीय उद्यान मंडळ, खादी व ग्रामोद्योग आयोग ह्यांचे प्रतिनिधी, आणि त्या राज्यात कार्यरत असलेल्या वित्तीय संस्थांचे प्रतिनिधी समाविष्ट असतात व ते सर्व मिळून, धोरणाच्या अंमलबजावणी स्तरावरील समन्वय-अडचणी सोडवितात. आर्थिक क्षेत्रातील निरनिराळया क्षेत्रामधील निरनिराळया संस्थांच्या, जसे उद्योग गृहे, फुटकळ व्यापारी, निर्यातदार, शेतकरी संघ, ह्यांचाही त्यांच्या अडचणींवर (असल्यास) चर्चा करण्यास एसएलबीसी सभांमध्ये आमंत्रित केले जाते. एसएलबीसीच्या सभा तिमाही धर्तीवर घेतल्या जातात. एसएलबीसीच्या सभा आमंत्रित करण्याची जबाबदारी, त्या राज्याच्या, एसएलबीसी आमंत्रक बँकेची असते.

(2) प्राथमिकतः राज्य-स्तरावरील बँकर्सची समिती असलेल्या एसएलबीसी, राज्याच्या विकासामध्ये महत्वाची भूमिका बजावतात हे ओळखून, राज्य-स्तरीय बँकर्स समितीच्या सभा घेण्याबाबतची निर्देशक मार्गदर्शक तत्वे देण्यात आली आहेत.

(2.3.2) एसएलबीसी सभा चालविणे

(1) एसएलबीसीच्या सभा तिमाही धर्तीवर नियमितपणे घेणे आवश्यक आहे. आमंत्रक बँकेचे अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक (सीएमडी)/कार्यकारी संचालक ह्या सभेचे अध्यक्ष असतात व संबंधित राज्याचे अतिरिक्त मुख्य सचिव किंवा विकास आयुक्त उपाध्यक्ष असतात. एसएलबीसी आमंत्रक बँकेचे अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक/कार्यकारी संचालक ह्या सभेला हजर राहू शकत नसल्यास, आरबीआयचे प्रादेशिक संचालक, संबंधित राज्याच्या अतिरिक्त मुख्य सचिव/विकास आयुक्त ह्यांच्यासह ह्या सभेचे उपाध्यक्ष असतील. एसएलबीसी/युटीएलबीसी सभांमध्ये उच्चतर सहभाग घेतला गेल्यास, भारत सरकार व भारतीय रिझर्व्ह बँक ह्या दोघांच्याही, जनहित धोरणामधील प्रश्नांवर अर्थपूर्ण चर्चा केली जाऊन परिणामकारक व इच्छित फळ मिळण्याची खात्री असते.

(2) राज्याचे मुख्यमंत्री/वित्त मंत्री, राज्याचे/आरबीआयचे वरिष्ठ दर्जाचे अधिकारी (डेप्युटी गव्हर्नर/कार्यकारी संचालक ह्या दर्जाचे) ह्यांना, एसएलबीसी सभांना आमंत्रित केले जाऊ शकते. ह्याशिवाय, राज्यांमधील मुख्य मंत्र्यांना, वर्षातून किमान एका तरी एसएलबीसी सभेला हजर राहण्यास प्रोत्साहन दिले जात आहे.

(3) राज्य स्तरीय बँकर्स समितींचा प्राथमिक केंद्रबिंदू, केवळ बँका/सरकारी विभाग ह्यांच्या वरिष्ठ अधिका-यांसह धोरणात्मक प्रश्नांवरच असावा. इतर नेहमीचे प्रश्न, एसएलबीसीच्या उप-समित्यांवर सोपविले जावेत. निरनिराळया स्टेक होल्डर्सकडून आलेल्या प्रस्तावांवर चर्चा करण्यासाठी, एसएलबीसीमध्ये एक सुकाणू समिती तयार केली जावी व एसएलबीसी सभांसाठी एक ठोस विषयपत्रिका निश्चित केली जावी. उदाहरणादाखल, एसएलबीसीच्या उपसमितीमध्ये, एसएलबीसीचे आमंत्रक, आरबीआय व नाबार्डचे प्रतिनिधी व राज्य सरकारच्या संबंधित विभागामधील, उदा. वित्त/संस्थात्मक वित्त - प्रतिनिधी आणि प्रामुख्याने अस्तित्व असलेल्या दोन-तीन बँकांमधील प्रतिनिधी असू शकतात.

(4) इतर प्रश्नांविषयीच्या विशेष समित्या आवश्यकतेनुसार तयार केल्या जाव्यात. ह्या उप-समित्यांनी, शेती, सूक्ष्म, लघु/मध्यम उद्योग/व्यवसाय, हातमाग-वित्त, निर्यात-प्रोत्साहन व समावेशन ह्याबाबतचे विशिष्ट प्रश्न खोलवर तपासावेत आणि संपूर्ण समितीने अंगिकार करण्यासाठी त्याबाबतचे उपाय/शिफारशी तयार कराव्यात. ह्या उप-समित्यांच्या सभा,

एसएलबीसी सभांपेक्षा अधिक वारंवार घेतल्या जाणे अपेक्षित आहे. ह्या उपसमित्यांची घटना/रचना व समावेशनाला सहाय्यक/विरोधक असलेले चर्चा करावयाचे विषय/विशिष्ट प्रश्न, त्या-त्या राज्यांसमोरील विशिष्ट प्रश्न/अडचणींवर अवलंबून राज्या-राज्यांमध्ये निरनिराळे असू शकतात.

(5) एसएलबीसी बँकेला तिची कार्ये परिणामकारकतेने करता येण्यासाठी सुरु करण्यास, एसएलबीसीचे सचिवालय/कार्यालय पुरेसे सबळ केले जावे.

(6) एका अधिक मोठ्या मंचावर चर्चा करणे आवश्यक असलेल्या प्रश्नांवर, निम्न स्तरावरील निरनिराळया मंचांची एसएलबीसीला पुरेसा फीडबॅक द्यावा.

(7) अनेक संस्था व अभ्यासक, शेती व एमएसएमई क्षेत्रात टिकाऊ विकास होऊ शकेल अशा संशोधनात व अभ्यासात कार्यरत आहेत. अशा संशोधन संस्था व अभ्यासकांशी सहयोग करणे हे, लीड बँक योजनेच्या उद्दिष्टांना पुढे नेण्यासाठी नवीन कल्पना देण्यास उपयुक्त होत. ह्यासाठी, एसएलबीसीने असे अभ्यासक व संशोधक ओळखून/शोधून त्यांना, चर्चा मूल्यावर्धित करण्यासाठी व त्या राज्यासाठी योग्य असलेल्या अभ्यासांमध्ये सहयोगी करुन घेण्यासाठीही त्यांना एसएलबीसीच्या सभांना वारंवार आयोजित करावे. इतर 'खास निमंत्रितांना' त्या सभांमध्ये चर्चा करावयाच्या बाबी/प्रश्नांवर अवलंबून, एसएलबीसीच्या सभांना आमंत्रित केले जावे.

(8) येत्या काही वर्षांमध्ये, कमी उत्पन्न असलेल्या कुटुंबांना कर्ज देण्यास मदत करणा-या एनजीओंच्या कार्यकृतीत वाढ होण्याची अपेक्षा आहे. टिकणारी/टिकाऊ विकास होण्यासाठी अनेक कॉर्पोरेट संस्था, कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदा-यांच्या कार्यकृती करत आहेत. एनजीओ/कॉर्पोरेट संस्था आवश्यक त्या 'कर्जाधिक' सेवा देत आहेत. ह्याची खात्री करुन घेण्यासाठी, अशा एनजीओ/कॉर्पोरेट संस्थांशी केलेली जोडणी, समावेशक वृध्दी/विकासासाठी बँक कर्ज वाढविण्यास मदत करु शकते. अशा यशस्वितेच्या कथा, त्यांची पुनरावृत्ती करण्याचे मॉडेल म्हणून एसएलबीसी सभांमध्ये सादर केल्या जाऊ शकतात.

(2.3.3) एसएलबीसी सभांसाठीच्या सुधारित विषयपत्रिका

(1) वित्तीय समावेशन-पुढाकाराचा आढावा, बँकेच्या नेटवर्कचा विस्तार, आणि वित्तीय साक्षरता

(अ) बँक नसलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग दालने उघडणे व बँक नसलेल्या ग्रामीण केंद्रांमध्ये (युआरसी) सीबीएस असलेली बँकिंग दालने उघडणे ह्यांची स्थिती

(ब) बिझनेस कॉरस्पाँडन्सच्या कार्यकृतींचा आढावा-अडथळे/येणारे प्रश्न.

(क) राज्यामधील डिजिटल पध्दतीने प्रदान करावयाचे प्रकार वाढविणे, पुरेशा बँडविड्थसह सततची कनेक्टिविटी उपलब्ध करणे, कनेक्टिविटीचे प्रश्न/पर्याय (भारत नेट, व्ही सॅट इत्यादी) सोडविणे, एटीएम व पीओएस मशीन्स स्थापन करणे आणि राज्यातील ई-लिमिट्स व ई-पेमेंट्सच्या अंमलबजावणीचा दर्जा ह्यामधील प्रगती

(ड) राज्यामधील थेट लाभ हस्तांतरण, आधार सीडिंग व सत्यापन ह्यांचा दर्जा

(ई) शाळेच्या अभ्यासक्रमात वित्तीय शिक्षणाचा समावेश वित्तीय साक्षरेबाबत बँकांनी घेतलेला पुढाकार (विशेषतः डिजिटल वित्तीय साक्षरता)

(फ) निरनिराळ्या योजना, सबसिडीज सुविधा, उदा. पीक विमा, पुनर् नूतनीकरणक्षम ऊर्जा ह्याबाबत जाणीव निर्माण करणे.

(ग) पुरवठा-साखळीत सर्व स्टेक होल्डरांना समाविष्ट करुन, एंड टु एंड प्रकल्पांसाठीच्या प्रयत्नांचा आढावा.

(2) बँकांनी केलेल्या कर्ज वाटपाचा आढावा.

(अ) राज्याच्या एसीपीखालील व प्राधान्य क्षेत्रातील कर्ज वाटपाबाबतची कामगिरी

(ब) सरकार प्रायोजित योजनांना (डीएवाय - एनआरएलएम, डीएवायएनयुएलएम, मुद्रा, स्टँड अप इंडिया, पीएमईजीपी इत्यादि) कर्ज देण्यावरील चर्चा व ह्या योजनांचा प्रभाव

(क) परवडणा-या गृहांसाठी व एमएसएमईसाठीचा कर्ज प्रवाह

(ड) पीएमएफबीवाय खालील केसीसी कर्ज, पीक विमा.

(ई) शैक्षणिक कर्ज देणे

(फ) एसएचजी बँक जोडणीखालील प्रगती

(3) 2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे.

(4) सीडी गुणोत्तर, 40% पेक्षा कमी सीडी गुणोत्तर असलेल्या जिल्ह्यांचा आढावा व डीसीसीच्या (एससीसी) विशेष पोर्टसमितीचा आढावा.

(5) योजनात्मक कर्जाबाबत एनपीएंची स्थिती, सर्टिफिकेट केसेस व एनपीएंची वसुली.

(6) राज्यामधील नैसर्गिक आपत्तीमुळे बाधित झालेल्या जिल्ह्यांमधील कर्जाच्या पुनर् रचनेचा आढावा.

(7) केंद्र/राज्य सरकार/आरबीआय ह्यांच्या धोरण–पुढाकारावरील चर्चा (औद्योगिक धोरण, एमएसएमई धोरण, शेतीविषयक धोरण, स्टार्ट–अप धोरण इत्यादि) व त्यात अपेक्षित असलेला बँकांचा सहयोग

(8) ग्रामीण पायाभूत रोखी/कर्ज घेण्याची क्षमता सुधारण्यावरील चर्चा

(अ) सी–डी गुणोत्तराला सुधारणा करायला मदत होण्यासाठी, राज्य सरकारने तयार केलेला कोणताही मोठा प्रकल्प

(ब) राज्य–विशिष्ट विकासक्षम अशा क्षेत्रांच्या व्याप्तीचा शोध घेऊन पुढील मार्ग ठरविणे – भागीदार बँकांची निवड करणे.

(क) विशिष्ट क्षेत्रावरील अभ्यासाच्या निष्कर्षांवर चर्चा करणे व त्याबाबत उपाय सुचविणे.

(ड) अर्थ सहाय्याची गरज असलेल्या ग्रामीण व शेतकी संबंधित पायाभूत सोयींमधील (ग्रामीण गोडाउन्स, सौर ऊर्जा, शेतीमालावरील प्रक्रिया, उद्याने, संबंधित कार्यकृती, शेतमालाचे विपणन इत्यादि) तफावत शोधणे.

(ई) मॉडेल लँड लीजिंग अधिनियम 2016 ची अंमलबजावणी (शक्यता शोधणे)

(9) कृषी विज्ञान केंद्र (केव्हीके), हॉर्टिकल्चर मिशन, राष्ट्रीय कौशल्य विकास निगम, भारतीय शेती–कौशल्य मंडळ (एएससीआय) इत्यादींबरोबर, एका अभियानाच्या स्वरुपात भागीदारी करुन, कौशल्य मिळण्यासाठी प्रयत्न करणे, व त्याचा, आरएसईटीआयच्या कार्यकृतींचा आढावा घेणे.

(10) जमिनीच्या अभिलेखात सुधारणा करण्यासाठी भू–अभिलेखांचे डीजिटायझेशन करण्यातील प्रगती, व एकसंध कर्ज वाटणे ह्यात सुधारणा करण्यासाठी उचललेली पाऊले.

(11) ज्यांची इतर जिल्ह्यात किंवा राज्यभरात पुनरावृत्ती होऊ शकेल अशा यशस्वितेच्या व नवीन पुढाकारांच्या कहाण्या शेअर करणे.

(12) मार्केटमधील माहिती बाबतच्या प्रश्नांवरील चर्चा, उदाहरणार्थ

(अ) पॉन्झी योजना/जनतेकडून ठेवींचे अवमान करणा–या, इनकॉर्पोरेट न झालेल्या संस्था/कंपन्यांच्या बेकायदेशीर कार्यकृती.

(ब) बँकिंगशी संबंधित सायबर फसवणुकी, फिशिंग इत्यादि.

(क) त्या क्षेत्रातील कर्ज देणा-या संस्थांनी भरमसाठ व्याज आकारण्याचे प्रसंग, अत्यंत कर्जबाजारी होण्याचे प्रसंग.

(ड) कर्जदार गटांकडून केलेल्या कर्ज संबंधित फसवणुकी.

(13) डीसीसी/डीएलआरसी सभांमध्ये सोडविण्यात न आलेले प्रश्न

(14) बँकेकडून वेळेवारी माहिती सादर केली जाणे, एसएलबीसीच्या सभांचे वेळापत्रक पाळणे.

(15) अध्यक्षांच्या परवानगीने इतर कोणताही विषय

वरील यादी केवळ निर्देशक असून परिपूर्ण नाही. एसएलबीसी संयोजक बँक इतर बाबीही कार्यक्रम पत्रिकेते समाविष्ट करु शकतात.

(2.3.4) एसएलबीसी-सभांचे वार्षिक कॅलेंडर

(1) एसएलबीसी/युटीएलबीसी सभांची परिणामकारकता सुधारण्यास व त्या सुरळीतपणे चालविल्या जाण्यास, एसएलबीसीच्या आमंत्रक बँकांना सांगण्यात आले आहे की, त्यांनी सभा घेण्यासाठी वर्षाच्या सुरुवातीसच, कार्यक्रमांचे एक वार्षिक कॅलेंडर (कॅलेंडर वर्ष धर्तीवर) तयार करावे. कार्यक्रमांच्या ह्या कॅलेंडरमध्ये, एसएलबीसीला माहिती सादर करण्याची व एसएलबीसी आमंत्रकाने ती माहिती स्वीकारण्याची शेवटची तारीख स्पष्टपणे दिली जावी. केंद्र सरकार, राज्य सरकारे, बँका, आरबीआय इत्यादींसारख्या निरनिराळया एजन्सींच्या अधिका-यांच्या भविष्यातील तारखा त्यांनी राखून ठेवण्यासाठीची एक अग्रिम सूचना म्हणून हे वार्षिक कॅलेंडर, सर्व संबंधितांना पाठविले जावे. कोणत्याही परिस्थितीत, एसएलबीसी/युटीएलबीसीच्या सभा, ह्या कॅलेंडर नुसारच घेतल्या जाव्यात. कसुरी करणा-या बँकांकडून माहिती मिळण्याची वाट न पाहता सभेची विषयपत्रिका आधीच पाठविली जावी. तथापि, कसुरी करणा-या बँकांचा विषय एसएलबीसीच्या सभेत घेतला/चर्चिला जावा. ह्याशिवाय, एसएलबीसीच्या आमंत्रक बँकेने, कसुरी करणा-या बँकांच्या नियंत्रक कार्यालयाला, ह्याबाबत एक पत्र पाठवून त्याबाबत आरबीआयच्या प्रादेशिक कार्यालयालाही कळवावे. तथापि, एसएलबीसी आमंत्रक बँकेने, वेळेवारी माहिती सादर करण्याबाबत पाठपुरावा करणे सुरुच ठेवावेत. ह्याशिवाय, मुख्यमंत्री, वित्त मंत्री किंवा इतर वरिष्ठ अधिकारी यदा कदाचित, एसएलबीसी सभेला हजर न राहू शकल्यास, त्यांनी तसे सुचविल्यास, एसएलबीसीची एक खास सभा घेतली जाऊ शकते. कार्यक्रमांचे कॅलेंडर तयार करण्यासाठी स्थूलमानाने असलेली पुढील मार्गदर्शक तत्वे वापरली जावीत -

कार्यकृती	**पूर्ण करण्याची तारीख**
एसएलबीसी/युटीएलबीसीच्या सभांचे कॅलेंडर तयार करणे आणि खाली दिलेल्या तारखेनुसार, माहिती सादर करण्यासाठीच्या कट ऑफ तारखा व सभांच्या तारखांची सूचना सर्व संबंधितांना देणे.	दर वर्षी 15 जानेवारी
सभेची नेमकी तारीख व बँकांकडून एसएलबीसींना माहिती सादर करण्याबाबत स्मरणपत्रक पाठविणे.	तिमाही संपण्यापूर्वी 15 दिवस
एसएलबीसी आमंत्रक बँकेकडून माहिती/डेटा मिळवण्यासाठीची अंतिम तारीख	तिमाही संपल्यानंतर 15 दिवस
विषयपत्रिका - पार्श्वभूमीची पत्रके वाटणे.	तिमाही संपल्यानंतर 20 दिवस
सभा घेणे	तिमाही संपल्यानंतर 45 दिवसांच्या आत
सभेचे इतिवृत्त सर्व स्टेक होल्डरांना पाठविणे.	सभा घेतल्यानंतर 10 दिवसांच्या आत
सभेत दिसून आलेल्या कृती बाबींचा पाठपुरावा.	इतिवृत्त पाठविल्यानंतर 30 दिवसांच्या आत पूर्ण केले जावे (पुढील सभेत आढावा घेण्यासाठी)

(2) वर्षाच्या सुरुवातीस सभांचे कॅलेंडर तयार करण्याचा हेतु म्हणजे, ह्या सभांची सुयोग्य सूचना दिली जाणे व विषयपत्रिका वेळेवारी तयार करुन त्या सर्व स्टेक होल्डरांना पाठविण्यात आल्या आहेत ह्याची खात्री करुन घेणे. सहभागी बँका व सरकारी विभाग ह्यांच्याकडून एसएलबीसी आमंत्रकांना डेटा सादर करण्याबाबतची स्पष्ट मार्गदर्शक तत्वे देण्यात आली आहेत ह्याचीही ह्यामुळे खात्री केली जाते. ह्या सभांना हजर राहणा-या निरनिराळया वरिष्ठ अधिका-यांकडून तारखा घेण्यात एसएलबीसी आमंत्रकांना घालवावा लागणारा अमूल्य वेळही ह्यापुढे वाचेल अशी अपेक्षा आहे.

(3) एसएलबीसी आमंत्रक बँकांनी, ह्या वार्षिक कॅलेंडरांचे अनुसरण करण्यामधील फायदे समजणे गरजेचे आहे. ह्यासाठी एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना सांगण्यात येते की, वर्षाच्या सुरुवातीस तयार केलेल्या वार्षिक कॅलेंडरला त्यांनी भरपूर प्रसिध्दी द्यावी आणि ह्या सभांना हजर राहणे अपेक्षित असलेल्या वरिष्ठ अधिका-यांच्या तारखा, सर्व सभांसाठी, त्यांच्या कार्यालयाकडून राखून ठेवल्या जाव्यात. तारखा राखून ठेवल्यानंतरही काही कारणामुळे, तो वरिष्ठ अधिकारी सभेला हजर राहू शकत नसल्यास, ती सभा कॅलेंडरमध्ये दिल्यानुसारच घेतली जावी. अधिक महत्वाचे म्हणजे, ह्या सभांमध्ये आढावा घेण्यासाठीची माहिती, कॅलेंडरमध्ये दिलेल्या अंतिम तारखांपूर्वीच सादर करण्यात यावी आणि वेळेवारी माहिती सादर न करणारांना, त्यांनी ती माहिती वेळेत सादर न करण्याची कारणे स्पष्ट करण्यास सांगण्यात यावे व ती कारणे सभेच्या इतिवृत्तात नोंद केली जावीत. कोणत्याही परिस्थितीत, विषयपत्रिका तयार करण्याचे कार्य, कॅलेंडरमध्ये दिलेल्या तारखांपलिकडे केले जाऊ नये.

(2.3.5) एसएलबीसी वेबसाईट – माहिती/डेटाचे प्रमाणीकरण

एसएलबीसी आमंत्रक बँकांनी, एसएलबीसी वेबसाईट्स तयार करणे/ठेवणे आवश्यक आहे. ह्या वेबसाईटमध्ये, एलबीएस व सरकार प्रायोजित योजनांसंबंधीच्या सर्व सूचना उपलब्ध असाव्यात आणि ह्या सभांबाबत किंवा राज्यनिहाय डेटा/बँक निहाय कामगिरी ह्याबाबत कोणतीही माहिती मिळविण्यास इच्छुक असलेल्या सर्वसामान्य व्यक्तीला उपलब्ध असाव्यात. एसएलबीसी वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात येणा-या माहितीचे व डेटाचे प्रमाणीकरण करण्यासाठी, माहिती व डेटा ह्यांची निर्देशक यादी **जोडपत्र 2** मध्ये दिली आहे. एसएलबीसींनी, त्यांच्या बँकेच्या एसएलबीसींच्या वेबसाईटवर विहित केलेली किमान माहिती ठेवण्याची व्यवस्था करावी आणि किमान तिमाही धर्तीवर ती अद्यावत करावी. बँकांनी नोंद घ्यावी की, ही यादी केवळ निर्देशकात्मक असून, राज्यासाठी संबंधित अशी अतिरिक्त माहितीही वेबसाईटवर टाकण्याचे स्वातंत्र्य त्यांना आहे.

(2.3.6) राज्य सरकारशी समन्वय

एसएलबीसी आमंत्रक बँकांकडून अपेक्षित आहे की त्यांनी राज्यामधील सर्व बँकांच्या कार्यकृतींमध्ये समन्वय ठेवावा, आणि कर्ज देणे, बँकिंगचा विकास करण्यासाठी आवश्यक मदत देण्यामधील आणि वित्तीय साक्षरतेचे उद्दिष्ट साध्य करण्यातील कार्यकारी प्रश्नांवर सरकारच्या अधिका-यांशी चर्चा करावी.

(2.3.7) क्षमता निर्माण/प्रशिक्षण/जाणीव निर्माण कार्यक्रम

(1) बँका, सर्वसामान्यतः बँकिंग आणि लीड बँक योजनेची विशिष्ट व्याप्ती व भूमिका ह्याबाबत जिल्हाधिकारी आणि जिल्हा परिषदेचे सीईओ ह्यांच्यामध्ये जाणीव निर्माण करणे गरजेचे आहे. प्रत्येक राज्यामध्ये, एसएलबीसी आमंत्रक बँकेने, दर वर्षी, शक्यतो एप्रिल/मे महिन्यात एका संपूर्ण दिवसाची ‘जाणीव निर्माण कार्यशाळा’ आयोजित करावी. अशी जाणीव निर्माण करणे अशा अधिका-यांच्या प्रशिक्षणाचा एक भाग केला जावा. ह्याशिवाय, त्यांची जिल्ह्यात नेमणुक झाल्याबरोबर, एसएलबीसीने, जाणीव निर्माण करण्यासाठी व लीड बँक योजनेचे आकलन होण्यासाठी, जिल्हाधिका-यांचा एसएलबीसी आमंत्रकांच्या कार्यालयाला एक्सप्रोझर व्हिजिट्स आयोजित कराव्यात.

(2) ह्या लीड बँका योजनेच्या अंमलबजावणीशी संबंधित सरकारी एजन्सीज व बँकांच्या कार्यकारी स्तरावरील कर्मचा-यांनी अगदी अलिकडील विकासाची व येणा-या संधींची जाणीव ठेवली पाहिजे. कर्मचा-यांमध्ये जाणीव निर्माण करणे/प्रशिक्षण/चर्चासत्रे नियतकालिक कालावधीने व सातत्याने ठेवण्यात येणे आवश्यक आहे.

(3) लीड बँक योजनेची अंमलबजावणी

(3.1) कर्ज योजना तयार करणे

लीड बँक योजनेमध्ये नियोजनाची भूमिका अत्यंत महत्वाची असून विकासासाठी असलेली विद्यमान क्षमता जाणून घेण्यासाठी खालपासून वर जाण्याचा दृष्टिकोन ठेवला जातो. एलबीएसखाली नियोजनाची सुरुवात, निरनिराळ्या क्षेत्रांसाठीची ब्लॉक निहाय/कार्यकृती निहाय आणि क्षमता ओळखण्यापासून केली जाते.

(3.2) क्षमतेशी जोडलेल्या कर्ज योजना (पीएलपी)

(1) क्षमतेशी जोडलेल्या कर्ज योजना (पीएलपी) ह्या, बँकेच्या कर्जामधून विकासासाठीच्या विद्यमान क्षमता तयार करण्याच्या पायाभूत उद्दिष्टाने विकेंद्रीकृत कर्ज नियोजन करण्यासाठीचे एक पाऊल आहे. शाखा कर्ज योजना तयार करतेवेळी, बँकांनी पीएलपींचा उपयोग अधिक लाभदायी होण्यासाठी/करण्यासाठी, पीएलपी अधिक केंद्रीत होऊन त्या अंमलबजावणीक्षम होतील ह्याची खात्री करुन घेण्यासाठी, सरकार, नाबार्ड इत्यादींची धोरणे/कार्यक्रम, तसेच दीर्घकालीन प्रत्यक्ष क्षमता, पायाभूत सोयींच्या आधाराची उपलब्धता, विपणन सुविधा, आणि सरकार व नाबार्डची धोरणे/कार्यक्रम पीएलपींनी विचारात घ्यावेत. त्याचप्रमाणे पीएलपीने, स्थानिक परिस्थितीला योग्य अशा टिकाऊ शेतीविषयक कार्यकृतींना प्रोत्साहन देण्यावर जोर द्यावा. पीएलपी तयार करतेवेळी, पुढील प्रकारच्या प्रक्रिया व प्रकल्प ओळखण्यावर लक्ष केंद्रीत करावे.

(अ) कार्बन फूट-प्रिंट कमी करणे.
(ब) खतांचा अतिवापर टाळणे.
(क) पाण्याच्या सक्षम वापराची खात्री करुन घेणे आणि
(ड) शेतीमुळे होणा-या प्रदूषणाकडे लक्ष देणे.

अशा योजनांनी, सेंद्रीय शेती, जैव-गतीशील शेती, मरमकल्चर व टिकाऊ अशी छोट्या प्रमाणावरील, शेती ह्यासारख्या नाविन्यपूर्ण शेती प्रणालींना, तसेच शेतकरी उत्पादक संच (एफपीओ) आणि शेतक-यांचे मार्केट ह्यांना प्रोत्साहन देण्यावरही लक्ष केंद्रीत करावे. अशा प्रकारच्या प्रकल्प-पुढाकारांचा सुयोग्य गुंतवणुकी व प्रकल्प वित्त साचे ह्यांचा आधार दिला जावा.
(2) प्रत्येक वर्षाच्या जून महिन्यात एलडीएमकडून एक पीएलपी-पूर्व सभा घेतली जाते व त्यात, कर्ज-क्षमतेसंबंधीचे (क्षेत्र/कार्यकृती निहाय) त्यांचे विचार व प्रश्न मांडण्यासाठी, तसेच, मागील एक वर्षामधील त्यांच्या जिल्ह्यामधील प्रमुख वित्तीय व समाज-अर्थशात्रीय विकास, तसेच त्याबाबत पीएलपीमध्ये समाविष्ट करण्यासाठीचे उपक्रम व्यक्त करण्यासाठी, बँका, सरकारी एजन्सीज इत्यादींनी उपस्थित असावे लागते. नाबार्डचे डीडीएम, ह्या सभेमध्ये एक सादरीकरण करुन त्यात, पुढील वर्षांसाठीची पीएलपी तयार करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या प्रमुख माहिती सांगतात. पीएलपीचे प्रतिक्षेपातील एक घटक होण्यासाठी राज्य सरकारला सहाय्य होण्यासाठी, पुढील वर्षासाठीची पीएलपी दर वर्षी ऑगस्ट मध्येच तयार करावयाची असते.

(3) जिल्हा कर्ज योजना तयार करावयाची रीत पुढीलप्रमाणे आहे.

(अ) वाणिज्य बँकांची नियंत्रक कार्यालये, लघु वित्त बँकां सह आणि आरआरबी व डीसीसीबी/एलडीपींची मुख्य कार्यालये, स्वीकारण्यात आलेल्या ब्लॉक निहाय/कार्यकृती निहाय क्षमता, त्यांच्या संबंधित बँक प्रबंधकाद्वारे शाखा कर्ज योजना (बीसीपी) तयार करण्यासाठी त्यांच्या सर्व शाखांना पाठवितात. ह्या कर्ज योजनांची कार्यवाही वेळेवारी सुरु व्हावी ह्यासाठी शाखा/ब्लॉक योजना तयार करण्याचे कार्य, सर्व शाखांकडून वेळेत पूर्ण केले गेले असल्याची बँकांनी खात्री करुन घ्यावी.

(ब) प्रत्येक ब्लॉकसाठी एक विशेष ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समितीची (बीएलबीसी) सभा घेतली जाते व त्या सभेत ब्लॉक कर्ज योजना तयार करण्यासाठी, शाखेचा कर्ज योजनांवर चर्चा करुन त्या एकत्रित केल्या जातात. डीडीएम व एलडीएम, ह्या योजनेला अंतिम स्वरुप देण्यासाठी बीएलबीसीला मार्गदर्शन करतात आणि खात्री करुन घेतात की, सरकार प्रायोजित योजनांसह, ती ब्लॉक कर्ज योजना कार्यकृती निहाय ओळखण्यात आलेल्या संभाव्यतांशी जुळणारी आहे.

(क) जिल्हा कर्ज योजना (डीसीपी) तयार करण्यासाठी, त्या जिल्ह्याच्या सर्व ब्लॉक कर्ज योजना एलडीएमकडून एकत्रित केल्या जातात. ही योजना, त्या जिल्ह्यात कार्यरत असलेल्या सर्व वित्तीय संस्थांनी द्यावयाच्या. त्या जिल्ह्यातील कर्ज गरजांचे पृथकरणात्मक मूल्यमापन, तसेच नवीन वर्षासाठी, सर्व वित्तीय संस्थांनी द्यावयाच्या कर्जाची एकूण रक्कम दर्शविते. बँकांच्या प्रादेशिक/नियंत्रक कार्यालयांनी, त्या वर्षासाठीच्या व्यवसाय-योजनांना अंतिम स्वरुप देतेवेळी, डीसीपीमध्ये दिलेली वचने विचारात घ्यावीत आणि कामगिरी-अंदाजपत्रकांना (परफॉर्मन्स बजेट) अंतिम स्वरुप देण्यापूर्वीच त्यांच्या योजना तयार केल्या जाव्यात.

(ड) त्यानंतर ही जिल्हा कर्ज योजना, लीड डिस्ट्रिक्ट मॅनेजर कडून अंतिम स्वीकार/मंजुरीसाठी डीसीसी समोर ठेवली जाते. ह्या सर्व जिल्हा कर्ज योजना एकत्रित करुन, एसएलबीसी आमंत्रक बँकेने तयार करावयाची राज्य स्तरीय कर्ज योजना तयार केली जाते व दर वर्षीच्या 1 एप्रिल पासून लागु/सुरु केली जाते.

(ई) अधिक चांगल्या अंमलबजावणीसाठी, शाखा, ब्लॉक्स, जिल्हे व राज्ये ह्यांच्यासाठीच्या कॉर्पोरेट उद्दिष्टांचा मेळ वार्षिक कर्ज योजनांशी (एसीपी) घातला जावा. प्रत्येक राज्यातील बँकांच्या व नियंत्रक कार्यालयांनी त्यांच्या अंतर्गत व्यवसाय नियोजनांचा मेळ एसीपीशी जुळवावा.

(3.3) कर्ज योजनांच्या कामगिरीवर देखरेख

ह्या कर्ज योजनांच्या कामगिरीचा आढावा लीड बँक योजनेखाली निर्माण केलेल्या निरनिराळया मंचांमध्ये पुढीलप्रमाणे घेतला जातो.

ब्लॉक स्तरावर	ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समिती (बीएलबीसी)
जिल्हा स्तरावर	जिल्हा सल्लागार समिती (डीसीसी) व जिल्हा स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी)
राज्य स्तरावर	राज्य स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी)

आरबीआय व्दारा एलबीएसचे निरिक्षण- देखरेख माहिती प्रणाली (MIS)

राज्यामधील कर्ज प्रवाहाचा आढावा घेण्यासाठी, वार्षिक कर्ज योजनेवरील (एसीपी) माहिती हा एक महत्वाचा घटक आहे. एसीपी साठीचे नमुने, प्राधान्य क्षेत्र कर्जावरील विद्यमान असलेल्या अहवाल पाठविण्याच्या मार्गदर्शक तत्वांशी जुळवून घेतले जातात. त्यानुसार, शेतकी, सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग, निर्यात कर्ज, शिक्षण, गृहनिर्माण, सामाजिक पायाभूत सोयी, नूतनीकरणक्षम ऊर्जा व इतर ह्यांचा समावेश असलेल्या प्राधान्य क्षेत्राच्या वर्गांचा विचार करुन हा एसीपी तयार केला जावा. ह्याशिवाय, असेही ठरविण्यात आले आहे की, एमएसएमईडी अधिनियम, 2006 खालील साधन-साहित्यामधील गुंतवणुकीसाठीची व्याख्या केल्यानुसार सेवा देणा-या किंवा उपलब्ध करुन देणा-या, सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांना, बँकांनी दिलेली कर्जे, प्राधान्य क्षेत्राखाली कोणतीही मर्यादा नसण्यास पात्र असतील. त्यानुसार, सूक्ष्म/लघु उद्योगांना (रु. 5 कोटी) व मध्यम उद्योगांना (रु. 10 कोटी) प्रति कर्जदार, ह्या प्राधान्य क्षेत्रात वर्गीकरण करण्यासाठी, एमएसएमई (सेवा) क्षेत्राखाली लागु असलेल्या कर्ज मर्यादा काढून टाकण्यात आल्या आहेत. एसीपी उद्दिष्टांसाठीचे अहवाल विवरणपत्र एलबीएस-एमआयएस-1 (**जोडपत्र 3**) हे असून, वाटप व अनुशेष साठीचे विवरणपत्र एलबीएस - एमआयएम-2 (**जोडपत्र 4**) हे आहे आणि एसीपी उद्दिष्टांच्या तुलनेतील एसीपी कामगिरीचे विवरणपत्र एलबीएस-एमआयएम-3 (**जोडपत्र 5**) हे आहे. 2018-19 ह्या आर्थिक वर्षाच्या सुरुवातीपासून एलबीएस-एमआयएम 1,2,3 ही विवरणपत्रे सुधारित नमुन्यानुसार तयार करण्यास एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना/लीड बँकांना सांगण्यात आले आहे. विहित केलेल्या नमुन्यात त्यांनी एलबीएस-एमआयएस 1, 2, 3 विवरणपत्रे तयार करावीत आणि डीसीसी व एसएलबीसीच्या सर्व सभांमध्ये ही विवरणपत्रे अर्थयुक्त आढाव्यांसाठी सादर करावीत.

(2) अनुसूचित वाणिज्य बँकांच्या अखिल-भारतीय माहितीशी समन्वय व एकात्मता ठेवण्यासाठी व त्या माहितीचा अर्थपूर्ण आढावा/विश्लेषण करण्यास मदत होण्यासाठी, ही माहिती, डीसीसी/एसएलबीसी सभांमध्ये सादर करतेवेळी व आमच्या प्रादेशिक कार्यालयांना पाठविणा-या अनुसूचित वाणिज्य बँकांबाबतची माहिती, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका,

खाजगी क्षेत्रातील बँका, प्रादेशिक ग्रामीण बँका व लघु वित्त बँका ह्या गटांमध्ये त्यांची गटनिहाय स्थिती समजण्यासाठी विभागून देण्यात यावी.

(3.4) एलबीएस मंचांच्या सभांसाठीच्या माहिती-प्रवाहाची सुधारित यंत्रणा

सध्या निरनिराळ्या एलबीएस मंचांच्या, म्हणजे राज्य स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी), जिल्हा स्तरीय सल्लागार समिती (डीसीसी), आणि ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समिती (बीएलबीसी) - ह्यांच्या त्रैमासिक सभांमधील चर्चा ह्या, वार्षिक कर्ज योजनेखाली दिलेल्या उद्दिष्टांच्या तुलनेत बँकांनी वाटप केलेल्या कर्जांबाबतच्या कामगिरीवरच केंद्रित असतात. ह्या माहितीचा लक्षणीय भाग कर्मचा-यांद्वारे एकत्रित केला जाऊन, एसएलबीसी आमंत्रक बँकेच्या डेटा मॅनेजमेंट सिस्टिममध्ये एंटर केला जात असल्याने बँकांनी दिलेल्या माहितीची एकात्मता व ती वेळेवारी मिळणे हा एक मोठाच प्रश्न आहे. संबंधित बँकांच्या कोअर बँकिंग सोल्युशन (सीबीएस) मध्ये असलेली वर निर्देशित केलेल्या माहितीशी न जुळण्याचे प्रसंग लक्षणीय आहेत. ह्यांच्या संबंधीची माहिती अपलोड व डाऊनलोड करण्यास सहाय्य होण्यासाठी, प्रत्येक एसएलबीसीच्या वेबसाईटवर एक प्रमाणभुत प्रणाली असण्याची गरज आहे. ह्या प्रक्रियेत मानवी हस्तक्षेप कमीत कमी होण्यासाठी, संबंधित माहिती, बँकांच्या सीबीएस आणि/किंवा एमआयएसमधून थेट डाऊनलोड करता आली पाहिजे. ह्या क्षेत्रातील संभाव्य हस्तक्षेपाबाबतची कार्यरीत पुढीलप्रमाणे आहे.

<u>**एलबीएस मंचावरील माहिती-प्रवाहाचे व्यवस्थापन - कार्यरीत**</u>

(1) प्रत्येक बँकेच्या सीबीएसमध्ये, एलबीएस संबंधित सर्व माहिती/कोष्टके बाबतचा रिपोर्ट एक्सेलमध्ये निर्माण करण्याची तरतुद असावी. ह्या माहितीमध्ये, जिल्हा व ब्लॉकच्या नावे, असलेली, फील्ड/कॉलमसह, त्या राज्यात कार्यरत असलेल्या सर्व शाखांसंबंधीची माहिती असावी. बँकेच्या सीबीएसमधून ही माहिती डाऊनलोड करुन अन्यत्र पाठविण्याचा प्रवेश (ॲक्सेस) त्या बँकेच्या नियंत्रक कार्यालयांना दिला जावा व केवळ ती कार्यालये त्यांच्या अधिकारक्षेत्राखालील सर्व जिल्हे/ब्लॉक्ससाठी, 'डेटा फीडिंग' करण्याबाबत जबाबदार असतील.

(2) ही 'डेटा फीडिंग' ची प्रक्रिया म्हणजे, ही एक्सेल फाईल (वरील पायरी 1 मध्ये डाऊनलोड केलेली) एसएलबीसीच्या वेबसाईट्सवर अपलोडिंग करण्याची प्रक्रिया आहे. एसएलबीसीच्या वेबसाईटवरील डेटाबेसच्या एक्सेल शीटवरील असलेली सर्व माहिती 'इम्पोर्ट/अपलोड' करण्याची सुविधा एसएलबीसींच्या वेबसाईटवर असावी. ह्यामुळे, एसएलबीसी/नियंत्रक कार्यालयांच्या स्तरावर हाताने 'डेटा एंट्री' केली जाणे टळेल.

(3) वरील कार्यकृती करण्यास मदत व्हावी म्हणून, प्रत्येक एसएलबीसी आमंत्रक बँकेने, बॅक एंड वरील आवश्यक क्षमतांबरोबर, त्यांच्या एसएलबीसी वेबसाईट्समध्ये, ही 'इंपोर्ट/अपलोड' कृती/सुविधा ठेवलीच पाहिजे.

(4) अशा प्रकारे, एसएलबीसी वेबसाईट ही एक माहिती एकत्रीकरण मंच म्हणून सक्षमतेने काम करील. ह्याशिवाय, उपलब्ध असलेल्या स्त्रोतांवर अवलंबून माहिती विश्लेषण क्षमताही एसएलबीसी वेबसाईट्समध्ये घालता येतील.

(5) जिल्हा व ब्लॉक निहाय माहिती, थेट ह्या वेबसाईटवरुन डाऊनलोड करण्यासाठी, एसएलबीसी वेबसाईटवरही, एलडीएमना प्रवेश (ॲक्सेस) उपलब्ध करुन द्यावा. त्यामुळे माहितीची एकात्मता व वेळेवारी उपलब्ध होण्याची खात्री केली जाईल.

(6) बँकांच्या सीबीएस किंवा एमआयएसवर उपलब्ध नाही अशी, राज्य सरकारच्या योजनांची माहिती/इतर माहिती असू शकेल. सध्या प्रचलित असल्यानुसार हे नियंत्रक कार्यालयाच्या स्तरावरच पडताळून पहावे लागेल. एसएलबीसी वेबसाईटमध्ये ही माहिती देखील एंटर करण्यासाठीच्या क्रिया/साधनेही ठेवता येतील. जिल्हा/ब्लॉक स्तरीय अहवालांसाठी एलडीएमकडून डाउनलोड केली जाऊ शकते. खास/विशेष अशा माहितीसाठी किंवा कधीतरी वापरण्यात येणा-या/एंटर केलेल्या माहिती किंवा डेटासाठी, बँका, 'टेक्स्ट बॉक्सेस' ह्यासारख्या ओपन फॉरमॅट फील्ड्स त्यात घालू शकतात.

(7) अशा प्रकारच्या प्रणालीमुळे खात्री केली जाते की,

एलडीएमना व एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना कमीत कमी किंवा शून्य डेटा एंट्री फिडिंग करावी लागेल. अशी सर्वच्या सर्व डेटा, केवळ एकाच 'कस्टडियन ऑफ डेटा' कडून म्हणजे, प्रत्येक बँकेच्या नियंत्रक कार्यालयांकडूनच एंटर केला जाईल. सरकारी विस्तार एजन्सीमधून दिली जाणारी कोणतीही माहितीही अशा प्रकारे अपलोड केली जाऊ शकते.

संभाव्य माहिती प्रवाह यंत्रणेची अंमलबजावणी करण्यासाठी, एसएलबीसी वेबसाईट्समध्ये आणि सर्व बँकांच्या सीबीएस व एमआयएस प्रणालींमध्ये आवश्यक ते बदल करण्यात यावेत.

(4) लीड बँकेची जबाबदारी देणे

(1) लीड बँक योजना, भारतीय रिझर्व्ह बँकेकडून 1969 पासून देण्यात आली आहे. प्रत्येक जिल्ह्यामधील नेमण्यात आलेल्या बँकांना लीड बँकेची जबाबदारी देण्याचे कार्य, ह्या कार्यासाठी तयार केलेल्या विस्तृत कार्यरीतीना अनुसरुन रिझर्व्ह बँकेकडून करण्यात आले आहे. जून 30, 2018 रोजी, देशाच्या 714 जिल्ह्यांमध्ये, सार्वजनिक क्षेत्रातील 20 बँकांना व खाजगी क्षेत्रातील एका बँकेला लीड बँकेची जबाबदारी देण्यात आली आहे.

(2) राज्य स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी)/केंद्र शासित प्रदेश स्तरीय बँकर्स समिती (युटीएलबीसी), राज्य स्तरावरील/केंद्र शासित प्रदेश (युटी) स्तरावरील एक सर्वोच्च स्तरीय मंच ह्या नात्याने, ह्या लीड बँक योजनेखाली, राज्य/केंद्र शासित प्रदेशातील वित्तीय संस्था व सरकारी विभाग ह्यांच्या कार्यकृतींमध्ये समन्वय आणण्याचे काम करते. ह्यासाठी, बँकांना एसएलबीसी/युटीएलबीसीचे आमंत्रक म्हणून नेमले जाते. जून 30, 201९ रोजी, 29 राज्ये व 7 केंद्र शासित प्रदेशांचे आमंत्रक म्हणून, सार्वजनिक क्षेत्रातील 1४ बँकांना व खाजगी क्षेत्रातील एका बँकेला नेमण्यात आले आहे. राज्य/युटी निहाय एसएलबीसी/युटीएलबीसी आमंत्रक व जिल्हा निहाय लीड बँका ह्यांची यादी जोडपत्र 1 मध्ये दिली आहे.

(3) ह्या लीड बँक योजनेचा (एलडीएस) विस्तार महानगरीय क्षेत्रातील जिल्ह्यांमध्येही करण्यात आला आहे व त्यामुळे संपूर्ण देशच लीड बँक योजनेखाली आला आहे.

(5) बँकिंगचा शिरकाव

(1) गेली अनेक वर्षे लीड बँक योजनेचा केंद्रबिंदु समावेशक वृध्दी व वित्तीय समावेशन ह्यांचेकडे सरकला आहे. माहिती तंत्रज्ञानाच्या (आयटी) व मध्यस्थांच्या वापरामुळे, परवडणा-या खर्चामध्ये बँकिंग सेवा देण्यामधील पोहोच, प्रमाण व सखोलता वाढविण्यास बँकांना मदतच झाली आहे.

(2) ग्रामीण क्षेत्रात बँकिंग सेवा उपलब्ध करुन, 100% वित्तीय समावेशन साध्य करण्याच्या गरजेवर लक्ष केंद्रित करण्यास एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना/लीड बँकांना सांगण्यात येत आहे. मे 18, 2017 रोजी 'रेशनालायझेशन ऑफ ब्रँच ऑसोसायझेशन' पॉलिसी वरील सुधारित डीबीआर मार्गदर्शक तत्वे दिल्यानंतर, 'बँकिंग आऊटलेट' वर स्पष्टीकरण देताना, बँकांना सांगण्यात आले होते की त्यांनी, बँक नसलेल्या ग्रामीण केंद्रामध्ये सीबीएस असलेले बँकिंग दालन किंवा पार्टटाईम बँकिंग दालन परिस्थितीनुसार उघडावे.

(3) एसएलबीसी आमंत्रक बँकांनी, पारंपरिक बँकिंग प्रणालीचा शिरकाव पाहिजे असलेल्या सर्व केंद्रांमध्ये बँकिंगच्या विस्ताराची खात्री करुन घेण्यासाठी ह्यासाठी, ब्लॉक, जिल्हा व राज्य सरकारांसमोर, रस्ते/जोडणी क्षमता ह्यासारखे अडथळे, उपयुक्त अशी कायदा व सुरक्षा व्यवस्था, अखंड वीज पुरवठा, सुयोग्य सुरक्षा ह्यासारखे प्रश्न मांडून सोडवावेत. तथापि, ह्या अडथळयांमुळे वित्तीय समावेशनाच्या प्रगतीला प्रतिबंध होऊ देऊ नये.

(5.1) बँक नसलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग सेवा उपलब्ध करण्यासाठीचा आराखडा

नोव्हेंबर 2009 मध्ये, 2000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग सेवा देण्यासाठीचा आराखडा/कृतीयोजना देण्यात आली. शाखा, व्यवसाय प्रतिनिधी ह्यांच्याद्वारे किंवा एटीएम्स, मोबाईल व्हॅन्स ह्यासारख्या प्रकारांद्वारे, ओळखण्यात आलेल्या सर्व खेड्यांना बँकिंग सेवा उपलब्ध करुन देण्यात आली. त्यानंतर जून 2012 मध्ये,

2000 पेक्षा कमी लोकसंख्या असलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग सेवा देण्यासाठीची कृतीयोजना/आराखडा देण्यात आला. अशा 2000 पेक्षा कमी लोकसंख्या असलेल्या व बँक नसलेल्या खेड्यांमध्ये बँकिंग सेवा उपलब्ध करुन देण्याची प्रक्रिया, ऑगस्ट 14, 2015 पर्यंत पूर्ण करण्यास, एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना व लीड बँकांना सांगण्यात आले.

(5.2) अनुसूचित वाणिज्य बँकेची शाखा नसलेल्या व 5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या खेड्यांमध्ये पक्क्या बांधणीच्या (विटा व चुना वापरलेल्या) शाखा उघडण्यासाठीचा आराखडा/कृतीयोजना

विटा व चुना वापरुन बांधलेल्या शाखा ह्या, वित्तीय समावेशनाचा एक महत्वाचा घटक असल्याने, अनुसूचित वाणिज्य बँकेची एकही शाखा नसलेल्या व 5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या खेड्यांवर लक्ष केंद्रित करण्याचे ठरविण्यात आले. बीसी आऊटलेट्सना (दालने) दर्जेदार वित्तीय सेवा व वेळेवारी आधार देण्यासाठी बँकांना मदत होण्यासाठी हे करण्यात आले व त्यामुळे, बीसींच्या द्वारे उपलब्ध केलेल्या सेवा टिकून राहण्यासाठी व अधिक सशक्त करण्यासाठी मदत होईल व त्याचबरोबर बीसींच्या कार्यकृतींवर जवळून नजर ठेवली जाण्याबाबत खात्री करुन घेता येईल. त्यानुसार, एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना सांगण्यात आले की, त्यांनी त्यांच्या राज्यामधील, 5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली व अनुसूचित वाणिज्य बँकेची एकही शाखा नसलेली खेडी ओळखावीत/जाणून घ्यावीत आणि ही खेडी, अनुसूचित वाणिज्य बँकांमध्ये (प्रादेशिक ग्रामीण बँकांसह) शाखा उघडण्यासाठी वाटून दिली जावीत.

(5.3) 5000 पेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या व बँक नसलेल्या खेड्यांसाठीच्या कृतीयोजनेचा मेळ, शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणावरील मार्गदर्शक तत्वांशी जुळविणे.

'शाखा प्राधिकृतीकरणाची कारणमीमांसा – मार्गदर्शक तत्वांची सुधारणा' वर डीबीआरने दिलेल्या परिपत्रक डीबीआर.क्र.बीएपीडी.बीसी.69/22.01.001/2016-17 दिनांक मे 18, 2017 अन्वये, वित्तीय समावेशनास मदत होण्यासाठी तसेच वाटप–वहिनीचा निकष पर्याय निवडण्यासाठी बँकांना लवचिकता देण्यासाठी, 'बँकिंग आऊटलेट्स' वरील अंतिम मार्गदर्शक तत्वे देण्यात आली आहेत. त्यानुसार, राज्यामधील बँक नसलेली सर्व ग्रामीण केंद्रे (युआरसी) ओळखण्यास व अशा केंद्रांची यादी तयार करुन ती अद्यावत करण्यास एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना सांगण्यात आले आहे. जेथे 'बँकिंग आऊटलेट' उघडावयाचे आहे अशा जागा/केंद्रे निवडण्यास/निर्देशित करण्यास बँकांना मदत व्हावी ह्यासाठी अशी अद्यावत यादी प्रत्येक एसएलबीसीच्या वेबसाईटवर प्रदर्शित केली जावी.

(2) ह्याशिवाय, एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना सांगण्यात आले आहे की, डीबीआर परिपत्रक दि. मे 18, 2017 अन्वये विहित केल्यानुसार, टायर 5 व 6 केंद्रांमधील बँक नसलेल्या ग्रामीण केंद्रांमध्ये एकूण बँकिंग दालनांच्या किमान 25% बँकिंग दालने उघडण्याच्या निकषाचे पालन करण्यासाठी, बँकांनी, 5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या **(म्हणजे टायर 5 केंद्रे)** व बँकिंग दालन नसलेल्या खेड्यांना प्राधान्य द्यावे, आणि त्यांच्या अधिकारक्षेत्राखाली असलेल्या अशा खेड्यांमध्ये, प्राधान्यतेने सीबीएसयुक्त बँक दालन उघडण्यात आले असल्याची खात्री करुन घ्यावी.

(3) बँक नसलेल्या ग्रामीण केंद्रांमध्ये, बँकिंग सेवा देण्याबाबतच्या प्रगतीवरील चर्चांमध्ये, एसएलबीसीच्या सर्व सभांमध्ये, बँक नसलेल्या ग्रामीण केंद्रांची अद्यावत केलेली यादी सादर केली जावी.

(6) कर्ज ठेव गुणोत्तर (सीडी गुणोत्तर)

(6.1) ग्रामीण व अर्ध–नागरी क्षेत्रांमधील बँकांचा सीडी रेषो

बँकांना सांगण्यात आले आहे की, त्यांनी त्यांच्या ग्रामीण व अर्ध नागरी शाखांबाबत वेगवेगळयाने, अखिल भारतीय स्तरावर 60% एवढा सीडी रेषो साध्य करावा. हा रेशो, शाखानिहाय किंवा क्षेत्र निहाय वेगवेगळयाने साध्य करणे आवश्यक नसले तरी, कर्ज देण्यामधील क्षेत्रीय असमतोल कमीत कमी करण्यासाठी, निरनिराळी राज्ये/क्षेत्रे ह्यामधील रेशोतील मोठा फरक टाळण्याची खात्री करावी. आवश्यक पायाभूत सोयींचा अभाव, निरनिराळया क्षेत्रांच्या कर्ज घेण्याच्या बदलत्या क्षमता ह्यासारख्या घटकांमुळे काही जिल्ह्यांमधील कर्ज वाटप अत्यंत कमी आहे. अशा क्षेत्रांमधील त्यांच्या शाखांच्या कामगिरीचा बँकांनी आढावा घ्यावा आणि कर्ज प्रवाह वाढविण्यासाठी आवश्यक ती पाऊले उचलावीत. लीड बँकांनी, जिल्ह्यामधील इतर वित्तीय संस्थांबरोबर, तसेच डीसीसी मंचावर ह्या प्रश्नावर सर्वांगीण चर्चा करावी.

(6.2) सीडी रेशोवरील तज्ञ गटांच्या शिफारशींची अंमलबजावणी

(1) राज्ये/क्षेत्रांमधील कमी सीडी रेशोच्या प्रश्नांचे स्वरुप व आकारमान शोधण्यासाठी व तो प्रश्न सोडविण्याचे उपाय सुचविण्यासाठी, भारत सरकारने एक तज्ञ गट स्थापन केला होता. ह्या तज्ञ गटाने, कमी सीडी रेशोबाबतच्या अडचणी व कारणे ह्यांची तपासणी केली व काही शिफारशी केल्या. ह्या शिफारशींनुसार, पुढील पॅरामीटर्सच्या आधारावर बँकांच्या सीडी रेशोवर निरनिराळया स्तरांवर देखरेख केली जावी.

संस्था/स्तर	निर्देशक
मुख्य कार्यालयातील वैय्यक्तिक बँका	Cu + RIDF
राज्य स्तरीय (एसएलबीसी)	Cu + RIDF
जिल्हा स्तरीय	Cs

येथे

Cu = उपयोजितेच्या जागेनुसार कर्ज,
Cs = मंजुरीच्या जागेनुसार कर्ज,
RIDF = आरआयडीएफ खाली राज्यांना देण्यात आलेली एकूण स्त्रोतीय मदत.
ह्याशिवाय बँकांना सांगण्यात येते की :

- 40 पेक्षा कमी सीडी रेशो असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये, ह्या सीडी रेशोवर देखरेख ठेवण्यासाठी डीसीसीच्या विशेष पोट-समित्या (एसएससी) स्थापन केल्या जातील.
- 40 ते 60 च्या दरम्यान सीडी रेशो असलेल्य जिल्ह्यांवर विद्यमान प्रणालीनुसार डीसीसीकडून देखरेख ठेवली जाईल. आणि
- 20 पेक्षा कमी सीडी रेशो असलेल्या जिल्ह्याला विशेष वागणुक दिली जावी.

(2) 40% पेक्षा कमी सीडी रेशो असलेल्या जिल्ह्यांमध्ये, सीडी रेशोवर देखरेख करण्यासाठी तसेच तो सीडी रेशो वाढविण्यासाठी देखरेखक्षम कृती योजना (एमएपी) तयार करण्यासाठी, डीसीसीच्या विशेष पोट समित्या (एसएससी) स्थापन केल्या जाव्यात. (एमएससीचा आमंत्रक लीड डिस्ट्रिक्ट मॅनेजर (एलडीएम) नेमलेला असतो व ह्या एसएससीमध्ये, त्या क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या बँकांच्या जिल्हा-समन्वयकाव्यतिरिक्त आरबीआयचा एलडीओ, नाबार्डचा डीडीएम, जिल्हा प्रशासनाच्या वतीने निर्णय घेण्याचा अधिकार जिल्हा नियोजन अधिकारी किंवा जिल्हाधिका-याचा प्रतिनिधी ह्यांचा समावेश असावा.

ह्या पोट-समितीची कार्ये पुढीलप्रमाणे आहेत.

- ह्या एसएससींनी, त्यांच्या जिल्ह्यातील सीडी रेशो सुधारण्यासाठी स्वतःच ठरविण्याच्या धर्तीवर देखरेख ठेवण्यायोग्य कृती योजना (एमएपी) तयार केल्या पाहिजेत.
- ह्यासाठी, त्या एसएसबीने ती स्थापन झाल्यावर लगेच एक सभा घेऊन तिथेच ठरविलेल्या निरनिराळया ग्राऊंड लेव्हल पॅरामीटर्सच्या आधारावर, सुरुवातीला, विद्यमान वर्षासाठी सीडी रेशो वाढविण्यासाठी स्वतःचेच एक उद्दिष्ट निश्चित करावे. त्याचप्रमाणे त्याच सभेमध्ये, दर वर्षी वाढत राहील अशा प्रकारे 60 टक्क्यांपेक्षा अधिक सीडी रेशो प्राप्त करण्यासाठी एक निश्चित कालावधी ठरवावा.
- ही प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर, एसएससीने स्वतःच ठरविलेले उद्दिष्ट व त्यासाठीचा कालावधी मंजुरीसाठी डीसीसीसमोर ठेवावा.
- त्यानंतर एसएससीने, अंमलबजावणीसाठीच्या योजना सुरु करुन दोन महिन्यातून एकदा दक्षतेने त्यावर देखरेख ठेवावी.
- ह्या योजनेच्या अंमलबजावणीमधील प्रगती, एसएससीने तिमाही धर्तीवर डीसीसीला व तिच्यामार्फत एसएलबीसीच्या आमंत्रकांना कळवावी.
- ह्या मॉनिटरेबल ॲक्ट प्लानच्या (एमएसी) प्रगतीबाबत डीसीसीकडून मिळालेल्या फीडबॅकवर, आधारित, एसएससीने एक एकत्रित अहवाल तयार करुन, तो, एसएलबीसीच्या सर्व सभांमध्ये चर्चेसाठी/माहितीसाठी सादर करावा.

(3) 20 पेक्षा कमी सीडी रेशो असलेल्या जिल्ह्यांबाबत, असे जिल्हे, डोंगराळ, वाळवंटी किंवा न पोहोचता येण्याजोग्या क्षेत्रात असतात आणि/किंवा केवळ प्राथमिक क्षेत्रावर अवलंबून असलेले असतात आणि/किंवा तेथे कायदा व सुरक्षा यंत्रणा कोलमडून पडलेली असते अशा क्षेत्रांमध्ये, बँकिंग प्रणाली व राज्य सरकार ह्यांनी विशेष अर्थपूर्ण रितीने एकत्र आल्याशिवाय पारंपरिक/रुढीबध्द काम करु शकणार नाहीत.

(4) ह्या जिल्ह्यांमधील सीडी रेशो काढण्याच्या अंमलबजावणीचा साचा, 40 टक्के पेक्षा कमी सीडी रेशो असलेल्या जिल्ह्यांप्रमाणेच (उदा. एसएससी स्थापन करणे इत्यादि) असला तरी, लक्ष देण्याचे उद्दिष्ट व प्रयत्नांचा स्तर अधिक उच्चतर ठेवला पाहिजे.

ह्यासाठी

- सर्वप्रथम सर्व जिल्हे विशेष वर्गात ठेवले गेले पाहिजेत.
- त्यानंतर, सीडी रेशो वाढविण्याची जबाबदारी बँका व सरकार ह्यांनी घेतली पाहिजे, व ते जिल्हे, जिल्हा प्रशासन व लीड बँक ह्यांनी संयुक्तपणे 'दत्तक' घ्यावेत.
- कर्ज वाटपासाठी बँका जबाबदार असतील व ओळखपूर्ण ग्रामीण पायाभूत सोयी निर्माण करण्याची जबाबदारी ह्याबाबतचे, व कर्ज देण्यासाठी व त्याची वसुली होण्यासाठी साह्य करणारे वातावरण/परिस्थिती निर्माण करण्याबाबतचे वचन सुरुवातीसच देणे राज्य सरकारांसाठी आवश्यक आहे.
- विशेष वर्गातील जिल्ह्यांमधील प्रगतीवर जिल्हा स्तरावर देखरेख केली जावी व ती संबंधित बँकांच्या कॉर्पोरेट कार्यांनाही कळविली जावी.
- बँकांच्या सीएमडीनी अशा जिल्ह्यांमधील सीडी रेशोकडे विशेष लक्ष द्यावे.

(7) थेट लाभ हस्तांतरण

जानेवारी 2013 मध्ये भारत सरकारने थेट लाभ हस्तांतरण (डीबीटी) निवडक जिल्ह्यांमध्ये सुरु केले. त्यानंतर इतर जिल्ह्यांतही ते विस्तारित केले. डीबीसीची अंमलबजावणी करण्यास सरकारी अधिका-यांशी सहकार्य करण्यासाठी एसएलबीसी आमंत्रक बँकांना सांगण्यात आले. वित्तीय समावेशन/थेट लाभ हस्तांतरण (डीबीटी) अंमलबजावणी ह्याचा एक भाग म्हणून, एसएलबीसी सभांमध्ये एक नियमित विषय म्हणून डीबीसी रोल आऊटची स्थिती समाविष्ट करण्यास बँकांना सांगण्यात आले होते. डीबीटीच्या अंमलबजावणीसाठीची एक पूर्वाश्यकता म्हणून पात्र असलेल्या प्रत्येक व्यक्तीचे एक बँक खाते असणे आवश्यक आहे. ह्याशिवाय, आयसीटी – आधारित बीसी मॉडेल मार्फत घरपोच वाटप करण्यासाठी, देशातील सर्व खेड्यांमध्ये, विटा व चुन्याच्या (पक्के बांधकाम) शाखांमार्फत किंवा शाखेनिहाय रितीने बँकिंग शाखा/दालने असणे आवश्यक आहे. ह्यासाठी बँकांना सांगण्यात आले आहे की -

- त्यांनी बँक खाती उघडणे व त्या सर्व खात्यांमध्ये आधार क्रमांक नोंदवणे पूर्ण करण्यासाठी पाऊले उचलावीत.
- लाभार्थींच्या बँक खात्यांमध्ये आधार क्रमांक नोंदविला जाण्याबाबतच्या प्रगतीवर जवळून देखरेख ठेवावी.
- आधार नंबर नोंदविण्याबाबतची लाभार्थीला विनंतीची पोचपावती मिळण्याबाबत एक प्रणाली ठेवून खात्यामध्ये आधार क्रमांक नोंदविला असल्याबाबत दुजोरा-पत्र पाठवावे.
- राज्य सरकारच्या संबंधित विभागासह जिल्हा स्तरांवर एक डीबीसी अंमलबजावणी समन्वय समिती स्थापन करावी आणि बँक खात्यांमध्ये आधार क्रमांक टाकला जाण्याबाबत आढावा घ्यावा.
- बँकेने नेमलेले बिझिनेस करेस्पॉडंट्स (बीसी) /बँकेने केलेल्या इतर व्यवस्था ह्यांची इतर माहिती आणि जिल्हा-निहाय व ग्राम-निहाय नावे, एसएलबीसीच्या वेबसाईटवर प्रदर्शित केली असल्याची खात्री केली जावी.
- 'बँक खात्यांमध्ये आधार क्रमांक नोंदणे' संबंधीच्या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी, प्रत्येक बँकेत एक तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापन केली जावी.

(8) सेवाक्षेत्र दृष्टिकोन (एसएए)

(1) ग्रामीण व अर्धनागरी क्षेत्राच्या नियोजित व व्यवस्थित विकासासाठी, एप्रिल 1989 मध्ये सुरु केलेला सेवाक्षेत्र दृष्टिकोन (एसएए) प्रादेशिक ग्रामीण बँकांसह सर्व अनुसूचित बँकांनाही लागु होता. एसएएखाली, ग्रामीण किंवा अर्धनागरी क्षेत्रामधील प्रत्येक बँक शाखेला 15 ते 25 ग्रामांना सेवा पुरविण्याचे काम सोपविण्यात आले होते, आणि तिच्या सेवा क्षेत्राच्या गरजा पूर्ण करण्याबाबत ती शाखा जबाबदार होती. एसएएचे प्राथमिक उद्दिष्ट म्हणजे उत्पादक

वाढविणे, आणि बँक कर्ज, उत्पादन, उत्पादकता ह्यामध्ये परिणामकारक जोडण्या करुन उत्पन्न स्तरात वाढ करणे. ह्या एसएए योजनेचे वेळोवेळी पुनरावलोकन केले गेले व ती अधिक परिणामकारक करण्यासाठी तिच्यात सुयोग्य बदल केले गेले.

(2) डिसेंबर 2004 मध्ये ह्या सेवाक्षेत्र दृष्टिकोन योजनेचे पुनरावलोकन केले गेले आणि ठरविण्यात आले की, कर्ज नियोजन व कर्ज पुरवठ्यावरील देखरेख ह्यासारखे एसएएचे सकारात्मक पैलू तसेच ठेवून, योजनेतील निर्बंधात्मक तरतुदी काढून टाकण्यात याव्यात. त्यानुसार, सरकार प्रायोजित योजना सोडल्यास, एसएएखाली, बँकांच्या ग्रामीण व अर्धनागरी शाखांना, कर्ज वाटपासाठी गाळे काढून देणे लागु करण्यात आले. अशा रितीने, वाणिज्य बँका व आरआयबींना कोणत्याही ग्रामीण किंवा अर्धनागरी क्षेत्रांमध्ये कर्ज देण्याचे स्वातंत्र्य असले तरी, कर्जदारांना त्यांच्या कर्ज गरजांसाठी कोणत्याही शाखेकडे जाण्याच पर्याय उपलब्ध आहे.

(8.1) 'नो ड्युज प्रमाणपत्र' काढून टाकणे

विशेषतः ग्रामीण व अर्धनागरी क्षेत्रातील सर्व कर्जदारांना विना अडचण कर्ज मिळण्याची खात्री करुन घेण्यासाठी, व बहुविध वित्तसहाय्य टाळण्यासाठी बँकांकडे उपलब्ध असलेल्या तंत्रज्ञानाच्या विकसित रीती व निरनिराळे मार्ग विचारात घेता, बँकांना सांगण्यात येते की, सरकार प्रायोजित योजनांमध्येच 'नो ड्युज प्रमाणपत्र' घेणे आवश्यक असल्याचे सोडल्यास, सरकार प्रायोजित योजनांखालील कर्जांसह, कर्ज रक्कम कितीही असली तरी, सर्व प्रकारच्या कर्जांसाठी, ग्रामीण व अर्धनागरी क्षेत्रातील वैय्यक्तिक कर्जदारांकडून (एसएचजी व जेएलसीसह) 'नो ड्युज प्रमाणपत्र' घेऊ नये/आग्रह धरु नये. ह्याशिवाय, येथे स्पष्ट करण्यात येते की, बँकेकडून कर्ज घेण्यासाठी 'नो ड्युज प्रमाणपत्र' मागणे काढून टाकण्याचे धोरण, महानगरांसह नागरी क्षेत्रांसाठीही लागु आहे.

(2) 'नो ड्युज प्रमाणपत्र' व्यतिरिक्त, कर्ज मूल्यांकनासाठीचा एक भाग म्हणून योग्य परिश्रमाचा एक पर्यायी साचा वापरण्यास बँकांना उत्तेजन दिले आहे. त्यात पुढीलपैकी एक किंवा अनेक बाबी असू शकतात.

- क्रेडिट इनफर्मेशन कंपन्यांमार्फत (सीआयसी) कर्ज-इतिहास तपासणे.
- कर्जदाराने दिलेले स्वयं-घोषणापत्र किंवा शपथपत्र
- सीईआरएसएआय पंजीकरण
- मोठ्या/लहान व्यक्तींची देखरेख
- धनकोंमधील माहिती शेअर करणे.
- माहितीच शोध (एका स्वयं निश्चित कालावधीसह अन्य धनकोंना पत्रे पाठविणे).

(3) आरबीआयने दिलेल्या विद्यमान सूचनांनुसार सर्व क्रेडिट इनफर्मेशन कंपन्यांना (सीआयसी) माहिती/सेवा सादर करण्यास बँकांना सांगण्यात येत आहे.

(4) 2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे

(1) 2016-17 च्या केंद्रीय अंदाजपत्रकात, 2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्याचा निश्चय भारत सरकारने घोषित केला होता. ह्यासाठी एक योजना मानचित्र तयार करण्यासाठी एक आंतर-मंत्रीय समिती स्थापन करण्यासह, हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी अनेक पाऊले उचलण्यात आली आहेत. सरकारने अनेक मंचांवर ह्या विषयाचा पुनरुच्चार केला असून, ग्रामीण व शेतीविषयक विकासाच्या दृष्टिकोनातून त्याला प्रामुख्य दिले आहे.

(2) हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठीच्या डावपेचात इतर गोष्टींसह पुढील गोष्टी समाविष्ट आहेत -

- 'प्रति थेंब अधिक पीक' ह्या उद्देशाने, योजना अंदाजपत्रकाच्या जलसिंचनावर लक्ष केंद्रित
- प्रत्येक शेताच्या भू-भागावर आधारित उत्तम बियांचे व मौखिक तत्वांचा पुरवठा
- पिकांची कापणी केल्यानंतर शेतीची हानी टाळण्यासाठी गोदामे/वखारी व शीतगृह शृंखलांमध्ये गुंतवणुक
- अशा प्रक्रियेद्वारा मूल्य वर्धनाला प्रोत्साहन
- राष्ट्रीय फार्म मार्केट निर्मिती; विकृती निर्मूलन आणि 585 स्टेशन्स मार्फत ई-प्लॅटफॉर्मसारख्या पायाभूत सोयींचा विकास

- जोखमी टाळण्यासाठी परवडणा–या खर्चात, पीक विमा योजनेला सबल करणे.
- कुक्कुटपालन, मधुमक्षिका पालन व मत्स्य पालन ह्यासारख्या सहाय्यक/दुय्यम कार्यकृतींना प्रोत्साहन देणे.

(3) शेतीमध्ये अधिक चांगले भांडवल निर्माण होण्यावरच उत्पन्न निर्माणाची गती लक्षणीयरित्या अवलंबून असते. हे सांगणे नकोच ह्यासाठी बँकांनी, त्यांच्या शेती–कर्जांच्या कागदपत्रांचे पुनरावलोकन करावे. आवश्यक तेथे त्यात सुलभता असावी आणि विहित कालावधीत कर्जांची मंजुरी व वाटप जलद होईल ह्याची खात्री करावी.

(4) ह्यासाठी वित्तीय क्षेत्राला आंतर विभागीय/सरकारी सहकार्य असण्याची खात्री करुन देणारी लीड बँक योजना मे 2022 पर्यंत शेतक–यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी अधिक पुढे नेणे आवश्यक आहे. त्यानुसार पुढील गोष्टींची खात्री करुन घेण्यास लीड बँकांना सांगण्यात येत आहे.

(अ) क्षमता जोडणी असलेल्या वरील डावपेच विचारात घेऊन, क्षमता जोडणी असलेल्या कर्ज योजना (पीएलपी) व वार्षिक कर्ज योजना (एसीपी) तयार करताना नाबार्ड बरोबर जवळून काम करणे.

(ब) एसएलबीसी, डीसीसी, डीएलआरसी व बीएलबीसी ह्यासारख्या निरनिराळया मंचांमध्ये, लीड बँक योजनेखाली, मे 2022 पर्यंत शेतक–यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे हा विषय निश्चितपणे ठेवणे.

(क) ह्याबाबतच्या प्रगतीवर देखरेख ठेवण्यासाठी व तिचा आढावा घेण्यासाठी, नाबार्डने दिलेल्या वेबसाईटचा उपयोग लीड बँका करु शकतात.

(ड) बँकेच्या शेती/शेती–सहाय्यक कर्ज योजनेबाबत, वरील परिच्छेद 9(2) मधील सर्वसमावेशक डावपेच तयार करणे.

(10) लीड बँक योजनेशी संबंधित परिपत्रकांचा संदर्भ

अनु क्रमांक	संदर्भ क्रमांक	दिनांक	विषय
1	एफआयडीडी.सीओ.प्लान.1/04.09.01/2016-17	जुलै 7, 2016 (डिसेंबर 04, 2018 पर्यंत अद्यावत)	महानिर्देश – प्राधान्य क्षेत्र कर्ज – उद्दिष्टे व वर्गीकरण [सर्व एससीबी (आरआरबी आणि एसएफबी वगळून)]
2	एफआयडीडी.सीओ.प्लान.2/04.09.01/2016-17	जुलै 7, 2016 (जून 18, 2019 पर्यंत अद्यावत)	महानिर्देश – आरआरबी – प्राधान्य क्षेत्र कर्ज – उद्दिष्टे व वर्गीकरण
3	एफआयडीडी.सीओ.एफएसडी.बीसी.क्र.9/05.10.001/2018-19	ऑक्टोबर 17, 2018	महानिर्देश – भारतीय रिझर्व्ह बँक (नैसर्गिक आपत्तींनी बाधित झालेल्या क्षेत्रात बँकांद्वारे मदतीचे उपाय) निर्देश 2018- एससीबी (एससीबी धरुन आणि आरआरबी वगळून)
4	एफआयडीडी.सीओ.एफएसडी.बीसी.क्र. 10/05.10.001/2018-19	ऑक्टोबर 17, 2018	महानिर्देश – भारतीय रिझर्व्ह बँक (नैसर्गिक आपत्तींनी बाधित झालेल्या क्षेत्रात बँकांद्वारे मदतीचे उपाय) निर्देश 2018- आरआरबी
5	एफआयडीडी.एमएसएमई अँड एनएफएस.12/06.02.31/2017-18	जुलै 24, 2017 (एप्रिल 25, 2018 पर्यंत अद्यावत)	महानिर्देश – सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग क्षेत्रांना (एमएसएमई) कर्ज देणे- एससीबी (आरआरबी वगळून)
6	एफआयडीडी.जीएसएसडी.बीसी क्र.04/09.10.01/2019-20	जुलै 01, 2019	महापरिपत्रक – अल्पसंख्याक जमातींना कर्ज सुविधा [(सर्व एससीबी आणि एसएफबी (आरआरबी धरुन आणि 20 पेक्षा कमी शाखा असणा-या विदेशी बँका)]
7	एफआयडीडी. सीओ.जीएसएसडी.बीसी क्र.03/09.09.001/2019-20	जुलै 1, 2019	महापरिपत्रक – अनुसूचित जाती (एससी) आणि अनुसूचित जमातींना (एसटी) कर्ज सुविधा [सर्व एससीबी आणि एसएफबी]
8	एफआयडीडी.जीएसएसडी.सीओ. बीसी क्र.01/09.16.03/2019-20	जुलै 1, 2019	महापरिपत्रक – दीनदयाळ अंत्योदय योजना – राष्ट्रीय नागरी उपजीविका अभियान (डीएवाय – एनआर एनयुएलएम) [सर्व एससीबी आणि एसएफबी]
9	एफआयडीडी.जीएसएसडी.सीओ. बीसी क्र.02/09.01.01/2019-20	जुलै 01, 2019	महापरिपत्रक – दीनदयाळ अंत्योदय योजना – राष्ट्रीय ग्रामीण उपजीविका अभियान (डीएवाय – एनआरएलएम)) [सर्व एससीबी आणि एसएफबी]
10	एफआयडीडी. एफएलसी.बीसी.क्र.22/12.01.018/2016-17	मार्च 02, 2017	एफएलसी (वित्तीय साक्षरता केंद्रे) व ग्रामीण बँकांद्वारे वित्तीय साक्षरता- अहवाल रिव्ह्यु (एससीबी आरआरबी सहित)
11	एफआयडीडी.एफएलसी.बीसी.क्र.12/	ऑगस्ट 25, 2016	वित्तीय साक्षरता केंद्रे – सुधारित अहवाल नमुने (एससीबी

	12.01.018/2016-17		आरआरबी सहित)
12	एफआयडीडी.सीओ.एसएफबी.क्र.9/04.09.001/2017-18	जुलै 6, 2017	लघु वित्त बँका – वित्तीय समावेशन व विकास ह्यावरील मार्गदर्शक तत्वांचा सारांश.
13	डीबीआर.क्र.बीएपीडी.बीसी.69/22.01.001/2016-17	मे 18, 2017	शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणाची तर्कसंगती– मार्गदर्शक तत्वांमध्ये सुधारणा / बदल [सर्व देशांतर्गत एससीबी (आरआरबी सोडून) / एसएफबी / प्रदान बँका व एलएबी]
14	डीबीआर.आरआरबी.बीएल.बीसी क्र.40/31.01.002/2018-19	मे 31, 2019	शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणाची तर्कसंगती– मार्गदर्शक तत्वांमध्ये सुधारणा / बदल (आरआरबी)

जोडपत्र–1

राज्य निहाय एसएलबीसी आमंत्रक बँका व जिल्हा निहाय लीड बँकांची यादी.

अनु. क्रमांक	राज्य / केंद्रशासित प्रदेश	एसएलबीसी संयोजक बँक	जिल्हा	जिल्हा लीड बँका
1	आंध्र प्रदेश	आंध्र बँक	1. अनंतपुर	सिंडिकेट बँक
			2. चित्तूर	इंडियन बँक
			3. पूर्व गोदावरी	आंध्र बँक
			4. गुंटूर	आंध्र बँक
			5. कडप्पा	सिंडिकेट बँक
			६. कृष्णा	इंडियन बँक
			7. कुर्नूल	सिंडिकेट बँक
			8. नेल्लोर	सिंडिकेट बँक
			9. प्रकासम	सिंडिकेट बँक
			10. श्रीकाकुलम	आंध्र बँक
			11. विशाखापट्ट्णम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. विजयनगरम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. पश्चिम गोदावरी	आंध्र बँक
2	अरुणाचल प्रदेश	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. अंजॉ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. चँगलँग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. दिबांग व्हॅली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. पूर्व कामेंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. पूर्व सियांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. क्राद दादी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. कुरुंग कुमेय	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. लोहित	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9 लाँगडिंग़	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. लोअर दीबांग व्हॅली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			11. लोअर सुबानसिरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			12. नमसाई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. पापुम पारे	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. सियांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. तवांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. तिराप	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. अप्पर सियांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18. अपर सुबानसिरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. पश्चिम कामेंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			20. पश्चिम सियांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
3	आसाम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. बक्सा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. बारपेटा	युको बँक
			3. बिश्वनाथ	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			4. बोंगाईगाव	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. कँचर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			6. चाराईदिओ	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			7. चिरांग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. दरंग	युको बँक
			9. धेमाजी	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			10. धुबरी	युको बँक
			11. दिब्रुगढ	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			12. गोलपारा	युको बँक
			13. गोलघाट	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			14. हैलाकंदी	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			15. होजाई	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			16. जोरहाट	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			17. कामरूप	युको बँक
			18. कामरूप मेट्रो	युको बँक
			19. कारबी अंगलाँग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			20. करीमगंज	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			21. कोक्राझार	युको बँक

			22. लखीमपूर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			23. माजुली	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			24. मोरिगांव	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			25. नागांव	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			26. नलबारी	युको बँक
			27. उत्तर कँचर हिल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. सिवसागर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			29. सोनीतपुर	युको बँक
			30. दक्षिण सल्मारा–मानकचर	युको बँक
			31. तिनसुकिया	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			32. उदलगुरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			33. पश्चिम कार्बी अंगलाँग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
4	बिहार	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. अरारिया	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. अरवाल	पंजाब नॅशनल बँक
			3. औरंगाबाद	पंजाब नॅशनल बँक
			4. बंका	युको बँक
			5. बेगूसराय	युको बँक
			6. भाबुआ (कैमुर)	पंजाब नॅशनल बँक
			7. भागलपूर	युको बँक
			8. भोजपुर (अराह)	पंजाब नॅशनल बँक
			9. बक्सर	पंजाब नॅशनल बँक
			10. दरभंगा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			11. पूर्व चंपारण	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			12. गया	पंजाब नॅशनल बँक
			13. गोपालगंज	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			14. जमुई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. जहानाबाद	पंजाब नॅशनल बँक
			16. कटिहार	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			17. खगारिया	युनियन बँक ऑफ इंडिया

			18. किशनगंज	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. लखिसराय	पंजाब नॅशनल बँक
			20. मधेपुरा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			21. मधुबनी	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			22. मुंगेर	युको बँक
			23. मुजफ्फरपूर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			24. नालंदा	पंजाब नॅशनल बँक
			25. नवादा	पंजाब नॅशनल बँक
			26. पटना	पंजाब नॅशनल बँक
			27. पूर्निया	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. रोहतस (सासाराम)	पंजाब नॅशनल बँक
			29. सहरसा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			30. समस्तीपूर	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			31. सरन	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			32. शैखपुरा	कॅनरा बँक
			33. शिओहार	बँक ऑफ बडोदा
			34. सीतामठी	बँक ऑफ बडोदा
			35. सिवान	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			36. सुपॉल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			37 वैशाली	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			38. पश्चिम चंपारण	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
5	छत्तीसगड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. बलोद	बँक ऑफ बडोदा
			2. बलोदा बाजार	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. बलरामपूर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			4. बस्तर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. बेमेतारा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. बीजापुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. बिलासपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. दांतेवाडा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. धमात्री	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			10. दुर्ग	बँक ऑफ बडोदा
			11. गैरीबँद	बँक ऑफ बडोदा
			12. जंजगीर चंपा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. जशपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. कबीरधाम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. कंकेर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. कोंडागाव	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. कोरबा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18. कोरिआ	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			19. महासमुंद	बँक ऑफ बडोदा
			20. मुंगेली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			21. नारायणपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. रायगढ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			23. रायपूर	बँक ऑफ बडोदा
			24. राजनांदगाव	बँक ऑफ बडोदा
			25. सुकमा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			26. सूरजपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			27. सुरगुजा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
6	गोवा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. उत्तर गोवा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. दक्षिण गोवा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
7	गुजरात	बँक ऑफ बडोदा	1. अहमदाबाद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. अमरेली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. आनंद	बँक ऑफ बडोदा
			4. अरावल्ली	बँक ऑफ बडोदा
			5. बनस कंथा	बँक ऑफ बडोदा
			6. भरूच	बँक ऑफ बडोदा
			7. भावनगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. बोतद	बँक ऑफ बडोदा
			9. छोटा उदयपुर	बँक ऑफ बडोदा
			10. दोहद	बँक ऑफ बडोदा

			11. डंग्ज	बँक ऑफ बडोदा
			12. देवभुमी व्दारका	बँक ऑफ बडोदा
			13. गांधीनगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. गिर सोमनाथ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. गोधरा (पंचमहल)	बँक ऑफ बडोदा
			16. जामनगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. जुनागड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18. खेडा	बँक ऑफ बडोदा
			19. कच्छ (भुज)	बँक ऑफ बडोदा
			20. महिसागर	बँक ऑफ बडोदा
			21. मेहसाणा	बँक ऑफ बडोदा
			22. मोर्बी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			23. नर्मदा	बँक ऑफ बडोदा
			24. नवसारी	बँक ऑफ बडोदा
			25. पाटन	बँक ऑफ बडोदा
			26. पोरबंदर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			27. राजकोट	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. साबर कांटा	बँक ऑफ बडोदा
			29. सूरत	बँक ऑफ बडोदा
			30. सुरेंद्रनगर	बँक ऑफ बडोदा
			31. तापी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			32. वडोदरा	बँक ऑफ बडोदा
			33. वलसाड	बँक ऑफ बडोदा
8	हरियाणा	पंजाब नॅशनल बँक	1. अंबाला	पंजाब नॅशनल बँक
			2. भिवानी	पंजाब नॅशनल बँक
			3. चरकी दादरी	पंजाब नॅशनल बँक
			4. फरीदाबाद	सिंडिकेट बँक
			5. फतेहाबाद	पंजाब नॅशनल बँक
			6. गुडगाव	सिंडिकेट बँक
			7. हिसार	पंजाब नॅशनल बँक

			8. झज्जर	पंजाब नॅशनल बँक
			9. जिंद	पंजाब नॅशनल बँक
			10. कैथल	पंजाब नॅशनल बँक
			11. कर्नाल	पंजाब नॅशनल बँक
			12. कुरुक्षेत्र	पंजाब नॅशनल बँक
			13. महेंद्रगढ	पंजाब नॅशनल बँक
			14. मेवात	सिंडिकेट बँक
			15. पालवाल	ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स
			16. पंचकुला	पंजाब नॅशनल बँक
			17. पानिपत	पंजाब नॅशनल बँक
			18. रेवारी	पंजाब नॅशनल बँक
			19. रोहतक	पंजाब नॅशनल बँक
			20. सिरसा	पंजाब नॅशनल बँक
			21. सोनीपत	पंजाब नॅशनल बँक
			22. यमुनानगर	पंजाब नॅशनल बँक
9	हिमाचल प्रदेश	युको बँक	1. बिलासपुर	युको बँक
			2. चंबा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. हमीरपुर	पंजाब नॅशनल बँक
			4. कांगरा (धर्मशाला)	पंजाब नॅशनल बँक
			5. किन्नौर (पीओ)	पंजाब नॅशनल बँक
			6. कुल्लू	पंजाब नॅशनल बँक
			7. लाहौल आणि स्पीति (केलयाँग)	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. मंडी	पंजाब नॅशनल बँक
			9. शिमला	युको बँक
			10. सिर्मौर	युको बँक
			11. सोलन	युको बँक
			12. उना	पंजाब नॅशनल बँक
10	जम्मू आणि काश्मीर	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड	1. अनंतनाग	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड

			2. बंदीपुरा	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			3. बडगाम	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			4. बारामुल्ला	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			5. दोडा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. गंदरबल	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			7. जम्मू	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. कारगिल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. कथुआ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. किश्तवार	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			11. कुलगाम	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			12. कुपवाडा	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			13. लद्दाख (लेह)	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. पूंछ	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			15. पुलवामा	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			16. राजौरी	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			17. रामबन	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18. रीअसी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. सांबा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			20. शोपियन	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			21. श्रीनगर	जम्मू अँड काश्मीर बँक लिमिटेड
			22. उधमपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
11	झारखंड	बँक ऑफ इंडिया	1. बोकारो	बँक ऑफ इंडिया
			2. चतरा	बँक ऑफ इंडिया
			3. देवघर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. धनबाद	बँक ऑफ इंडिया

			5. धुमका	अलाहबाद बँक
			6. पूर्व सिंघभूम	बँक ऑफ इंडिया
			7. गढवा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. गिरिदिह	बँक ऑफ इंडिया
			9. गोड्डा	अलाहबाद बँक
			10. गुमला	बँक ऑफ इंडिया
			11. हजारीबाग	बँक ऑफ इंडिया
			12. जमतारा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. खुंटी	बँक ऑफ इंडिया
			14 कोडेरमा	बँक ऑफ इंडिया
			15. लेतेहर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. लोहार्डगा	बँक ऑफ इंडिया
			17. पाकुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18. पलामू	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. रामगढ	बँक ऑफ इंडिया
			20. रांची	बँक ऑफ इंडिया
			21. साहिबगंज	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. सेरायकेला-खारसावन	बँक ऑफ इंडिया
			23. सिमडेगा	बँक ऑफ इंडिया
			24. पश्चिम सिंघभूम	बँक ऑफ इंडिया
12	कर्नाटक	सिंडिकेट बँक	1. बागलकोट	सिंडिकेट बँक
			2. बंगलोर (ग्रामीण)	कॅनरा बँक
			3. बंगलोर (शहरी)	कॅनरा बँक
			4. बेळगाव	सिंडिकेट बँक
			5. बेल्लारी	सिंडिकेट बँक
			6. बिदर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. बीजापुर	सिंडिकेट बँक
			8. चामराजनगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. चिकबल्लापूर	कॅनरा बँक
			10. चिकमंगलूर	कॉर्पोरेशन बँक

			11. चित्रदुर्ग	कॅनरा बँक
			12. दक्षिण कॅनरा	सिंडिकेट बँक
			13. दावणगेरे	कॅनरा बँक
			14. धारवाड	बँक ऑफ बडोदा
			15. गदग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. गुलबर्गा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. हासन	कॅनरा बँक
			18. हवेरी	बँक ऑफ बडोदा
			19. कोडडागु	कॉर्पोरेशन बँक
			20. कोलार	कॅनरा बँक
			21. कोप्पल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. मंड्या	बँक ऑफ बडोदा
			23. मैसूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			24. रायचूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			25. रमानगर	कॉर्पोरेशन बँक
			26. शिमोगा	कॅनरा बँक
			27. तुमकूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. उडुपी	सिंडिकेट बँक
			29. उत्तर कॅनरा	सिंडिकेट बँक
			30. यादगीर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
13	केरळ	कॅनरा बँक	1. आलप्पुझा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. एर्नाकुलम	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			3. इदुक्की	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			4. कन्नूर	सिंडिकेट बँक
			5. कासारगोड	सिंडिकेट बँक
			6. कोल्लम	इंडियन बँक
			7. कोट्टायम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. कोझिकोड	कॅनरा बँक
			9. मलप्पुरम	कॅनरा बँक
			10. पलक्कड	कॅनरा बँक

			11. पठाणमथिट्टा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. तिरुवनंतपुरम	कॅनरा बँक
			13. त्रिचूर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			14. वायनाड (काळेपेटा)	कॅनरा बँक
14	मध्य प्रदेश	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया	1. अगर-मालवा	बँक ऑफ इंडिया
			2. अलीराजपुर	बँक ऑफ बडोदा
			3. अनुप्पुर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			4. अशोकनगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. बालाघाट	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			6. बरवानी	बँक ऑफ इंडिया
			7. बेतुल	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			8. भिंड	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			9. भोपाळ	बँक ऑफ इंडिया
			10. बुरहानपूर	बँक ऑफ इंडिया
			11. छतरपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. छिंदवाडा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			13. दमोह	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. दतिया	पंजाब नॅशनल बँक
			15. देवास	बँक ऑफ इंडिया
			16. धर	बँक ऑफ इंडिया
			17. दिंडोरी	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			18. पूर्व निमर (खंडवा)	बँक ऑफ इंडिया
			19 गुना	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			20. ग्वालियर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			21. हरदा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. होशंगाबाद	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			23. इंदौर	बँक ऑफ इंडिया
			24. जबलपुर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			25. झाबुआ	बँक ऑफ बडोदा
			26. कटनी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			27. मांडला	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			28. मंदसौर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			29. मोरेना	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			30. नरसिंहपूर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			31. निमच	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			32. निवरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			33. पन्ना	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			34. रायसेन	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			35. राजगड	बँक ऑफ इंडिया
			36. रतलाम	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			37. रेवा	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			38. सागर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			39. सतना	अलाहबाद बँक
			40. सेओनी	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			41. शाहडोल	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			42. शाजापूर	बँक ऑफ इंडिया
			43. शिओपुर कला	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			44. शिवपुरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			45. सिधी	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			46. सिहोर	बँक ऑफ इंडिया
			47. सिंगरौली	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			48. टिकमगढ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			49. उज्जैन	बँक ऑफ इंडिया
			50. उमरिया	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			51. विदिशा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			52. पश्चिम निमर (खरगोन)	बँक ऑफ इंडिया
15	महाराष्ट्र	बँक ऑफ महाराष्ट्र	1. अहमदनगर	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			2. अकोला	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			3. अमरावती	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया

			4. औरंगाबाद	बँक ऑफ महराष्ट्र
			5. बीड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. भंडारा	बँक ऑफ इंडिया
			7. बुलढाणा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			8. चंद्रपूर	बँक ऑफ इंडिया
			9. धुळे	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			10. गडचिरोली	बँक ऑफ इंडिया
			11. गोंदिंया	बँक ऑफ इंडिया
			12. हिंगोली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. जळगाव	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			14. जालना	बँक ऑफ महराष्ट्र
			15. कोल्हापूर	बँक ऑफ इंडिया
			16. लातूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. मुंबई	बँक ऑफ इंडिया
			18. मुंबई उपनगरीय	बँक ऑफ इंडिया
			19.नागपूर	बँक ऑफ इंडिया
			20. नांदेड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			21. नंदुरबार	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. नाशिक	बँक ऑफ महराष्ट्र
			23. उस्मानाबाद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			24. पालघर	बँक ऑफ महराष्ट्र
			25. परभणी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			26. पुणे	बँक ऑफ महराष्ट्र
			27. रायगड	बँक ऑफ इंडिया
			28 रत्नागिरी	बँक ऑफ इंडिया
			29. सांगली	बँक ऑफ इंडिया
			30. सातारा	बँक ऑफ महराष्ट्र
			31. सिंधुदुर्ग	बँक ऑफ इंडिया
			32. सोलापूर	बँक ऑफ इंडिया
			33. ठाणे	बँक ऑफ महराष्ट्र

			34 वर्धा	बँक ऑफ इंडिया
			35. वाशिम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			36. यवतमाळ	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
16	मणिपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. बिष्णुपुर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			2. चंदेल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. चुराचंदपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. इम्फाल पूर्व	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			5. इम्फाल पश्चिम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. जिरीबाम	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			7. कांचिंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. कामाजोंग	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			9. कांगपोकपी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. नोनेय	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			11. फेरझवाल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. सेनापती	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. टेमेंगलाँग	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			14. टेंग्नोपाल	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			15. थुबल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. उखरुळ	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
17	मेघालय	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. पूर्व गारो हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. पूर्व जयंतीया हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. पूर्व खासी हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. जयंतीया हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. उत्तर गारो हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. री भोई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. दक्षिण गारो हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. दक्षिण पश्चिम गारो हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. दक्षिण पश्चिम खासी हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. पश्चिम गारो हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			11. पश्चिम खासी हिल्स	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
18	मिझोराम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. ऐझवाल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. चम्फाई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. छिंतुईपूई सैहा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. कोलासिब	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. लॉग्टलाई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. लुंगलीई	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. मामित	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. सेर्छिप	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
19	नागालँड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. दीमापुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. किफायर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. कोहिमा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. लोंगलेंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. मोकोकचुंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. मोन	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. पेरेन	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			8. फेक	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9 तुएनसंग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. वोखा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			11. झुनेबोटो	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
20	ओरिसा	युको बँक	1. अंगुल	युको बँक
			2. बालासोर	युको बँक
			3. बरगाह	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. भद्रक	युको बँक
			5. बोलंगीर (बलंगिर)	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. बौद्ध	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			7. कटक	युको बँक
			8. देओगढ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. धेनकनाल	युको बँक
			10. गजपती	आंध्र बँक

			11. गंजम	आंध्र बँक
			12. जगत्सिंहपुर	युको बँक
			13. जजपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. झारसुगुडा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. कलाहांडी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. कंधमाल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			17. केंद्रपारा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			18 कोएंझार	बँक ऑफ इंडिया
			19. खोरदा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			20. कोरापुत	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			21. मलकांगिरी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. मयूरभंज	बँक ऑफ इंडिया
			23. नारंगपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			24. नायगड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			25. नुआपाडा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			26. पुरी	युको बँक
			27. रायागड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. संबलपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2 9. सोनीपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			30. सुंदरगढ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
21	पंजाब	पंजाब नॅशनल बँक	1. अमृतसर	पंजाब नॅशनल बँक
			2. बरनाला	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. भटिंडा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. फरीदकोट	पंजाब अँड सिंध बँक
			5. फत्तेगड साहिब	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. फझिलका	पंजाब नॅशनल बँक
			7. फिरोजपुर	ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स
			8. गुरदासपूर	पंजाब नॅशनल बँक
			9. होशियारपूर	पंजाब नॅशनल बँक
			10. जालंधर	युको बँक

			11. कपूरथला	पंजाब नॅशनल बँक
			12. लुधियाना	पंजाब अँड सिंध बँक
			13. मनसा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			14. मोगा	पंजाब अँड सिंध बँक
			15. मुक्तसर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. नवनशहर	पंजाब नॅशनल बँक
			17. पठणकोट	पंजाब नॅशनल बँक
			18. पटियाला	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. रोपर	युको बँक
			20. साहिबझादा अजीत सिंग नगर (मोहाली)	पंजाब नॅशनल बँक
			21. संगरूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			22. तरण तारण	पंजाब नॅशनल बँक
22	राजस्थान	बँक ऑफ बडोदा	1. अजमेर	बँक ऑफ बडोदा
			2. अलवर	पंजाब नॅशनल बँक
			3. बंसवाडा	बँक ऑफ बडोदा
			4. बरान	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			5. बारमेर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. भरतपुर	पंजाब नॅशनल बँक
			7. भीलवाडा	बँक ऑफ बडोदा
			8. बीकानेर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. बुंदी	बँक ऑफ बडोदा
			10. चित्तोडगड	बँक ऑफ बडोदा
			11. चुरु	बँक ऑफ बडोदा
			12. दौसा	युको बँक
			13. धोलपुर	पंजाब नॅशनल बँक
			14. डुंगरपूर	बँक ऑफ बडोदा
			15. हनुमानगढ	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			16. जयपूर	युको बँक
			17. जैसलमेर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			18. जालोर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. झलवार	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			20. झुनझुनू	बँक ऑफ बडोदा
			21. जोधपुर	युको बँक
			22. किरौली	बँक ऑफ बडोदा
			23. कोटा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			24. नागौर	युको बँक
			25. पाली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			26. प्रतापगढ	बँक ऑफ बडोदा
			27. राजसमंद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			28. सवाई माधोपुर	बँक ऑफ बडोदा
			29. सिकर	पंजाब नॅशनल बँक
			30. सिरोही	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			31. श्री गंगानगर	ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स
			32. टोंक	बँक ऑफ बडोदा
			33. उदयपुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
23	सिक्किम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. पूर्व सिक्किम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. उत्तर सिक्किम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. दक्षिण सिक्किम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. पश्चिम सिक्किम	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
24	तमिळनाडू	इंडियन ओव्हरसिज बँक	1. एरियालुर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. चेन्नई	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			3. कोईंबतूर	कॅनरा बँक
			4. कुडलोर	इंडियन बँक
			5. धर्मपुरी	इंडियन बँक
			6. दिंदिगुल	कॅनरा बँक
			7. इरोड	कॅनरा बँक
			8. कांचीपुरम	इंडियन बँक
			9. कन्याकुमारी	इंडियन ओव्हरसिज बँक

			10. करूर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			11. कृष्णागिरी	इंडियन बँक
			12. मदुराई	कॅनरा बँक
			13. नागपट्टिनम	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			14. नमक्कल	इंडियन बँक
			15. निलगिरि	कॅनरा बँक
			16. पेरामंबुर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			17. पुडुकोट्टई	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			18. रामानथपुरम	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			19. सलेम	इंडियन बँक
			20. सिवगंगा	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			21. तंजावूर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			22. थेनी	कॅनरा बँक
			23. तिरुचिरापल्ली	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			24. तिरुनेलवेली	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			25. तिरुपूर	कॅनरा बँक
			26. तिरुवल्लूर	इंडियन बँक
			27. तिरुवानमलाई	इंडियन बँक
			28. तिरुवारुर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
			2 9. तुतीकोरिन	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			30. वेल्लोर	इंडियन बँक
			31. विल्लुप्पुरम	इंडियन बँक
			32. विरुधुनगर	इंडियन ओव्हरसिज बँक
25	तेलंगाणा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. आदिलाबाद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. भद्रद्री	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. हैद्राबाद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. जगतीयल	आंध्र बँक
			5. जांगांव (नवीन)	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			6. जयशंकर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया

			7. जोगुलंबा	आंध्र बैंक
			8. कामारेड्डी	सिंडिकेट बैंक
			9. करीमनगर	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			10. खम्मांम	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			11. कोमराम भिम	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			12. महबुबाबाद	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			13. मेहबूबनगर	आंध्र बैंक
			14. मँचेरियल	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			15. मेदक	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			16. मेडचल–मलकाजगिरी	कॅनरा बैंक
			17. मुलुगु	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			18. नागर्कनूल	आंध्र बैंक
			19. नालगोंडा	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			20. नारायणपेट	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			21. निर्मल	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			22.निजामाबाद	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			23. पेद्दापल्ली	आंध्र बैंक
			24. राजना	आंध्र बैंक
			25. रंगा रेड्डी	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			26 संगारेड्डी.	सिंडिकेट बैंक
			27. सिद्दीपेट	आंध्र बैंक
			28. सूर्यपेट	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			2 9. विकराबाद	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			30. वानापार्थी	आंध्र बैंक
			31. वारंगल (ग्रामीण)	आंध्र बैंक
			32. वारंगल (शहरी)	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			33. यादद्री	कॅनरा बैंक
26	त्रिपुरा	युनायटेड बैंक ऑफ इंडिया	1. ढलाई	युनायटेड बैंक ऑफ इंडिया
			2. गोमती	युनायटेड बैंक ऑफ इंडिया

			3. खोवई	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			4. उत्तर त्रिपुरा	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			5. सफीजाला	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			6. दक्षिण त्रिपुरा	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			7. उनाकोटी	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			8. पश्चिम त्रिपुरा	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
27	उत्तराखंड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. अल्मोरा	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. बागेश्वर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. चामोली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			4. चंपावत	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			5. देहरादून	पंजाब नॅशनल बँक
			6. हरिव्दार	पंजाब नॅशनल बँक
			7. नैनीताल	बँक ऑफ बडोदा
			8. पाऊरी गढवाल	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. पिथौरागड	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. रुद्रप्रयाग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			11. तेहरी गढवाल (न्यू तेहरी)	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. उधम सिंह नगर	बँक ऑफ बडोदा
			13. उत्तर काशी	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
28	उत्तर प्रदेश	बँक ऑफ बडोदा	1. आग्रा	कॅनरा बँक
			2. अलीगढ	कॅनरा बँक
			3. इलाहाबाद	बँक ऑफ बडोदा
			4. आंबेडकर नगर	बँक ऑफ बडोदा
			5. औरय्या	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			6. आझमगढ	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			7. बागपत	सिंडिकेट बँक
			8. बहरीच	अलाहबाद बँक
			9. बलिआ	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			10. बलरामपूर	अलाहबाद बँक

			11. बांदा	अलाहबाद बँक
			12. बाराबंकी	बँक ऑफ इंडिया
			13. बरेली	बँक ऑफ बडोदा
			14. बस्ती	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			15. भीम नगर	सिंडिकेट बँक
			16. बिजनोर	पंजाब नॅशनल बँक
			17. बुदाऊन	पंजाब नॅशनल बँक
			18. बुलंदशहर	पंजाब नॅशनल बँक
			19. चंदौली	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			20. छत्रपती शाहूजी महाराज नगर	बँक ऑफ बडोदा
			21. चित्रकूट	अलाहबाद बँक
			22. देवोरिया	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			23. इटाह	कॅनरा बँक
			24. इटावा	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			25. फैजाबाद	बँक ऑफ बडोदा
			26. फरुखाबाद	बँक ऑफ इंडिया
			27. फतेहपूर	बँक ऑफ बडोदा
			28. फिरोजाबाद	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			29. गौतम बुद्ध नगर	सिंडिकेट बँक
			30. गाझियाबाद	सिंडिकेट बँक
			31. गाझीपूर	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			32. गोंडा	अलाहबाद बँक
			33. गोरखपूर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			34. हमीरपुर	अलाहबाद बँक
			35. हरदोई	बँक ऑफ इंडिया
			36. जलाऊन	अलाहबाद बँक
			37. जौनपुर	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			38. झांसी	पंजाब नॅशनल बँक
			39. ज्योतिबा फुले नगर (अमरोहा)	सिंडिकेट बँक

			40. कन्नौज	बैंक ऑफ इंडिया
			41. कानपूर देहात-ग्रामीण	बैंक ऑफ बडोदा
			42. कानपूर नगर-शहरी	बैंक ऑफ बडोदा
			43. कांची राम नगर (कासगंज)	कॅनरा बैंक
			44. कौशंबी	बैंक ऑफ बडोदा
			45. कुशी नगर (पडरौना)	सेंट्रल बैंक ऑफ इंडिया
			46. लखीमपूर-खेरी	अलाहबाद बैंक
			47. ललितपुर	पंजाब नॅशनल बैंक
			48. लखनऊ	बैंक ऑफ इंडिया
			4 9. महामाय नगर (हाथरस)	कॅनरा बैंक
			50. महाराजगंज	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया
			51. महोबा	अलाहबाद बैंक
			52. मेनपुरी	बैंक ऑफ इंडिया
			53. मथुरा	सिंडिकेट बैंक
			54. मऊ (मऊ नाथ बहनजन)	युनियन बैंक ऑफ इंडिया
			55. मेरठ	सिंडिकेट बैंक
			56. मिर्जापुर	अलाहबाद बैंक
			57. मोरादाबाद	सिंडिकेट बैंक
			58. मुजफ्फरनगर	पंजाब नॅशनल बैंक
			5 9. पंचशील नगर	सिंडिकेट बैंक
			60. पीलीभीत	बैंक ऑफ बडोदा
			61. प्रबुद्ध नगर (शामली)	पंजाब नॅशनल बैंक
			62. प्रतापगढ	बैंक ऑफ बडोदा
			63. रायबरेली	बैंक ऑफ बडोदा
			64. रामपूर	बैंक ऑफ बडोदा
			65. सहारनपुर	पंजाब नॅशनल बैंक
			66. संत कबीर नगर	स्टेट बैंक ऑफ इंडिया

			67. संत रविदास नगर (भदोही)	युनियन बँक ऑफ इंडिया
			68. शाहजहांपूर	बँक ऑफ बडोदा
			6 9. श्रावस्ती	अलाहबाद बँक
			70. सिद्धार्थ नगर	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			71. सीतापूर	अलाहबाद बँक
			72. सोनभद्र	अलाहबाद बँक
			73. सुलतानपुर	बँक ऑफ बडोदा
			74. उन्नाओ	बँक ऑफ इंडिया
			75. वाराणसी	युनियन बँक ऑफ इंडिया
29	पश्चिम बंगाल	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया	1. अलीपुरद्वार	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			2. बांकुरा	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			3. बिरभूम	युको बँक
			4. कूच बिहार	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			5. दक्षिण दिनाजपुर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			6. दार्जिलिंग	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			7. हुगली	युको बँक
			8. हावरा	युको बँक
			9. जलपाईगुरी	सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
			10. झारग्राम	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			11. कालिमंपाँग	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			12. कोलकाता	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			13. मालदा	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			14. मुर्शिदाबाद	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			15. नाडिया	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			16. उत्तर 24 परगना	अलाहबाद बँक
			17. पश्चिम मेदिनापूर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			18. पश्चिम बर्धमान	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			19. पूर्बा बर्धमान	युको बँक
			20. पूर्बा मेदिनापूर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया

			21. पुरुलिया	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			22. दक्षिण 24 परगना	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
			23. उत्तर दिनाजपूर	युनायटेड बँक ऑफ इंडिया
30	अंदमान आणि निकोबार बेटे	स्टेट बँक ऑफ इंडिया	1. निकोबार बेटे	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. उत्तर व मध्य अंदमान	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			3. दक्षिण अंदमान	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
31	चंदीगड	पंजाब नॅशनल बँक	1. चंदीगड (ग्रामीण)	पंजाब नॅशनल बँक
32	दादरा नगर हवेली	बँक ऑफ बडोदा	1. दादरा नगर हवेली	बँक ऑफ बडोदा
33	दमण आणि दीव	बँक ऑफ बडोदा	1. दमण	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			2. दीव	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
34	दिल्ली	ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स	1. मध्य दिल्ली	कॅनरा बँक
			2. पूर्व दिल्ली	पंजाब नॅशनल बँक
			3. नवी दिल्ली	कॅनरा बँक
			4. उत्तर दिल्ली	ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स
			5. उत्तर पूर्व दिल्ली	पंजाब नॅशनल बँक
			6. उत्तर पश्चिम दिल्ली	पंजाब नॅशनल बँक
			7. शाहदरा	बँक ऑफ बडोदा
			8. दक्षिण दिल्ली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			9. दक्षिण पूर्व दिल्ली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			10. दक्षिण पश्चिम दिल्ली	स्टेट बँक ऑफ इंडिया
			11. पश्चिम दिल्ली	कॅनरा बँक
35	लक्षद्वीप	सिंडिकेट बँक	1. लक्षद्वीप	सिंडिकेट बँक
36	पुडुचेरी	इंडियन बँक	1. पुडुचेरी	इंडियन बँक

जोडपत्र 2

एसएलबीसी वेबसाईट – मजकुराची निर्देशक यादी

बाब	पोट – बाब	मजकुर	जोडपत्र
आमच्याबाबत	**पार्श्वभूमी**	राज्याच्या विकासासाठीचा एक समन्वयक मंच म्हणून एसएलबीसी व तिची कार्यरीत – थोडक्यात वर्णन	
	एसएलबीसी सभासद	नावे व संपर्क माहितीसह एसएलबीसीचे सभासद	**II-1**
राज्याची रुपरेषा	**भौगोलिक नकाशा**	संबंधित जिल्ह्याच्या नावावर क्लिक करुन त्या जिल्ह्याचा तपशील मिळविण्यासाठी, प्रत्येक जिल्हा, एनआयसी पोर्टलवर जीओआयच्या संबंधित जिल्ह्याच्या वेबसाईटशी जोडला जाऊ शकतो.	
	पायाभूत सोयी	ऊर्जा, परिवहन, रस्ते व रेल्वे इत्यादि	
	शेती	लागवडीखालील क्षेत्र, पिके घेण्याचा साचा, सिंचन सुविधा, शेतकीमधील यांत्रिकीकरण पूरक/सहाय्यक कार्यकृती, दुग्ध व्यवसाय, मत्स्यपालन, बागाईत, इत्यादि.	
	उद्योग	औद्योगीकरण, एमएसईची स्थिती/दर्जा, एमएसईचे आजारपण, कारणे, पुनर्वसन.	
	बँकिंग	प्रत्येक जिल्ह्यातील एकूण खेड्यांच्या तुलनेत बँका असलेल्या खेड्यांची स्थिती.	**II-2**
एसएलबीसी सभा	**सभांचे कॅलेंडर**	विद्यमान कॅलेंडर वर्षासाठी एसएलबीसी सभांचे वेळापत्रक	**II-3**
	घेतलेल्या एसएलबीसीची सभा	विषयपत्रिका व इतिवृत्त ह्यासाठी, घेण्यात आलेल्या एसएलबीसी सभांचा तपशील.	**II-4**
लीड बँक योजना	**लीड बँका – जिल्हा निहाय**	एलडीएम व त्यांच्या संपर्क माहितीसह लीड बँकांचा तपशील.	**II-5**
	एसीपी – उद्दिष्टे	वार्षिक कर्ज योजनांच्या वर्षासाठीची उद्दिष्टे	**II-6**
	एसीपी – केलेली कामगिरी	वार्षिक कर्ज योजनांची क्षेत्रनिहाय कामगिरी	**II-7**
	सीडी रेशो	जिल्हा–निहाय सीडी रेशोंची स्थिती	**II-8**
सरकार प्रायोजित कार्यक्रम	**केंद्र सरकार प्रायोजित कार्यक्रम**	केंद्र सरकार प्रायोजित प्रत्येक कार्यक्रमांचे थोडक्यात वर्णन. केंद्र सरकार आयोजित योजना, आरबीआय/जीओआयने दिलेल्या मार्गदर्शक तत्वांशी जोडावयाची आहे.	
	राज्य सरकार प्रायोजित कार्यक्रम	राज्य सरकार प्रायोजित प्रत्येक कार्यक्रमांचे थोडक्यात वर्णन	
बँकिंग नेटवर्क	**बँकिंग नेटवर्क सारांश**	बँकिंग सेवांची रीत	**II-9**
	बँकिंग आऊटलेट्स – शाखा – तपशील	शाखांचा जिल्हा–निहाय तपशील	**II-10**
	बँकिंग आऊटलेट्स – बीसीज् – तपशील	बीसी आऊटलेट्सचा जिल्हा–निहाय तपशील	**II-11**
	इतर रीतींद्वारा दिलेल्या बँकिंग सेवांचा तपशील	इतर रीतींद्वारे देण्यात आलेल्या जिल्हा–निहाय बँकिंग सेवा	**II-12**
वित्तीय समावेशन	**एसएचजी बँक जोडणी**	बचत व कर्ज–जोडणीयुक्त एसएलबींच्या संख्येची बँक निहाय स्थिती	**II-13**
	एफएलसीज्	एफएलसीवरील डेटा बेस	**II-14**
	आरएसईटीआय	आरएसईटीआयची जिल्हा–निहाय स्थिती	**II-15**
माहितीचे सादरीकरण	**वेब आधारित इंटरफेस**	लीड बँका व बँकांच्या नियंत्रक कार्यालयांनी एसएलबीसींना सादर करावयाची माहिती	
लिंक्स	**संबंधित वेबसाईटच्या लिंक्स**	आरबीआय, नाबार्ड, संबंधित राज्य सरकार आरबीए बँकिंग लोकपाल, बँका व इतर वेबसाईटशी लिंक्स	

जोडपत्र 2-1

एसएलबीसी - सभासदांची यादी							
______________ रोजी अद्यावत							
अनु.क्र.	**नाव**	**पदनाम**	**संस्था**	**संपर्क माहिती**			**शेरा**
				टेलिफोन	ई मेल	पत्ता	
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							

जोडापत्र 2-2

बँकिंग सेवा – समाविष्ट खेडी

____________________ रोजी संपलेली तिमाही

अनु.क्र.	जिल्ह्याचे नाव	जिल्हा संकेत (बीएसआर)	खेड्यांची एकूण संख्या			बँकिंग आऊटलेट्स असलेल्या खेड्यांची संख्या (बीआर/बीसी/इतर)			शेरे
			>2000	<2000	>5000	>2000	<2000	>5000	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									
24									
25									
26									
27									
28									
29									
30									
	एकूण बेरीज								

जोडपत्र 2-3

----- ह्या कॅलेंडर वर्षासाठी एसएलबीसीच्या सभांचे कॅलेंडर				
अनु क्रमांक	**वर्ष**	**तिमाही**	**सभेची ठरविलेली तारीख**	**शेरा**
			दिदि/मम/वायवाय	
1				
2				
3				
4				

जोडपत्र 2-4

एसएलबीसी -घेतलेल्या सभांचा तपशील										
अनुक्रमांक	एसएलबीसी सभा *	सभेची तारीख - विषयपत्रक	उपस्थित व्यक्ती (नाव व हुद्दा)				सभेचे इतिवृत्त	कॅलेंडरनुसार सभेची ठरविलेली तारीख	शेरे
			आरबी आय	आमंत्रक बँक	जीओआ य	राज्य सरकार	इतिवृत्त		
		दिदि/मम/ वायवाय					इतिवृत्त	दिदि/मम /वायवाय	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									

*एप्रिल 2010 नंतर घेतलेल्या एसएलबीसी सभा

जोडपत्र 2-5

लीड बँकांचा तपशील									
______________________________रोजी संपलेली तिमाही									
अनु क्र.	**जिल्ह्याचे नाव**	**जिल्ह्याचा संकेत (बीएसआर)**	**लीड बँकेचे नाव**	**एलडीएमचे नाव**	**हुद्दा**	**संपर्क माहिती**			**शेरे**
						टेलिफोन	ई मेल	पत्ता	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									
16									
17									
18									
19									
20									
21									
22									
23									

जोडपत्र 2-6

वार्षिक कर्ज योजना ________________ वर्षासाठीची उद्दिष्टे													
जिल्ह्याचे नाव ____________													(रक्कम रु. हजार मध्ये)
अनुक्रमांक	**बँकेचे नाव**	**शेती**	**एमएसएमई**	**निर्यात कर्ज**	**शिक्षण**	**गृहनिर्माण**	**सामाजिक पायाभूत सोयी**	**पुनर् निर्माणाच्या ऊर्जा**	**इतर**	**प्राधान्य - पोट बेरीज**	**प्राधान्य नसलेले**	**- एकूण**	
1													
2													
3													
4													
5													
6													
	वाणिज्य बँका - पोट बेरीज												
1													
2													
3													
	आरआरबी - पोट बेरीज												
1													
2													
3													
4													
5													
	सहकारी बँका - पोट बेरीज												
	लघु वित्त बँक												
	सर्व बँका - एकूण बेरीज												

जोडपत्र 2-7

वार्षिक कर्ज योजना -कामगिरी												
___________ रोजी संपलेली तिमाही										(रक्कम रु. हजार मध्ये)		
अनुक्रमांक	**बँकेचे नाव**	**शेती**	**एमएसएमई**	**निर्यात कर्ज**	**शिक्षण**	**गृहनिर्माण**	**सामाजिक पायाभूत सोयी**	**पुनर् निर्माणाच्या ऊर्जा**	**इतर**	**प्राधान्य - पोट बेरीज**	**प्राधान्य नसलेले**	**एकूण**
1												
2												
3												
4												
5												
6												
	वाणिज्य बँका - पोट बेरीज											
1												
2												
3												
	आरआरबी - पोट बेरीज											
1												
2												
3												
4												
5												
	सहकारी बँका - पोट बेरीज											
	लघु वित्त बँक											
	सर्व बँका - एकूण बेरीज											

जोडपत्र 2-8

कर्ज ठेव गुणोत्तर						
____________ रोजी संपलेली तिमाही						(रक्कम रु. हजारात)
अनुक्रमांक	**जिल्ह्याचे नाव**	**जिल्ह्याचा संकेत**	**ठेवी**	**कर्ज**	**सीडी रेशो**	**शेरे**
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						

जोडपत्र 2-9

बँकिंग नेटवर्क – सारांश						
रोजी संपलेली तिमाही						
अनु क्रमांक	बँकेचे नाव	बँकिंग सेवेची रीत				शेरे
		शाखा	बीसी	इतर रीती	एकूण	
1						
2						
3						
4						
5						
6						
	वाणिज्य बँका - पोट बेरीज					
1						
2						
3						
	आरआरबी - पोट बेरीज					
1						
2						
3						
4						
5						
	सहकारी बँका - पोट बेरीज					
1						
2						
3						
	लघु वित्त बँक पोट बेरीज					
1						
2						
3						
	प्रदान बँक पोट बेरीज					
	सर्व बँका - एकूण बेरीज					

जोडपत्र 2-10

बँकिंग आऊटलेट्सचा तपशील – शाखा											
रोजी संपलेली तिमाही											
अनु क्र	जिल्ह्याचे नाव	जिल्हा संकेत (बीएसआर)	ब्लॉक	जागा/ग्राम	लोकसंख्या वर्गीकरण (एमयु/एसयु/आर)	बँकेचे नाव	शाखेचे नाव	उघडल्याची तारीख	संपर्क माहिती	पत्ता	शेरे
								दिदि/मम/वववव			
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											

जोडपत्र 2-11

बँकिंग आऊटलेट्सचा तपशील – बीसी										
____________ रोजी संपलेली तिमाही										
अनु क्र	जिल्ह्याचे नाव	ब्लॉक	जागा/ग्राम	लोकसंख्या वर्गीकरण (एमयु/एसयु/आर)	बँकेचे नाव	मूळ शाखेचे नाव	बीसी आऊटलेट उघडल्याची तारीख	बीसीचे नाव	बीसीचा टेलिफोन क्र	शेरे
							दिदि/मम/वववव			
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										

जोडपत्र 2-12

इतर रीतींद्वारे दिलेल्या बँकिंग सेवांचा तपशील										
रोजी संपलेली तिमाही										
अनु क्र	**जिल्ह्याचे नाव**	**ब्लॉक**	**जागा/ ग्राम**	**लोकसंख्या वर्गीकरण (एमयु/एसयु/आर)**	**बँकेचे नाव**	**रीतींचा प्रकार (ग्रामीण एटीएम/मोबाईल व्हॅन/इतर)**	**उघडण्याची तारीख**	**संपर्क अधिका-याचे नाव**	**संपर्क अधिका-याचा टेलिफोन क्र**	**शेरे**
							दिदि/मम/ववव व			
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										

जोडपत्र 2-13

एसएचजी बँक जोडणी कार्यक्रम					
____________________ रोजी संपलेली तिमाही				(प्रत्यक्षातील संख्या, रक्कम रु. हजारात)	
अनु क्रमांक	**बँकेचे नाव**	**बचत -जोडित**		**कर्ज जोडित**	
		एसएचजींची संख्या	आऊटस्टँडिंग संख्या	एसएचजींची संख्या	आऊटस्टँडिंग संख्या
1					
2					
3					
4					
5					
6					
	वाणिज्य बँका - पोट बेरीज				
1					
2					
3					
	आरआरबी - पोट बेरीज				
1					
2					
3					
4					
5					
	सहकारी बँका - पोट बेरीज				
1					
2					
3					
	लघु वित्त बँका - पोट बेरीज				
	सर्व बँका - एकूण बेरीज				

जोडपत्र 2-14

एफएलसींवरील डेटा बेस

एफएलसी कोड *	जिल्हा	उघडण्याची तारीख	स्थळ (मेट्रो, नागरी, अर्धनागरी किंवा ग्रामीण)	कार्यालय (बँक शाखा, एलडीएम ऑफिस, आरसेटी, स्वतंत्र)	एफएलसीचा पत्ता	प्रायोजक बँक	ट्रस्टद्वारे चालित थेट प्रायोजक बँकेद्वारा चालित	एफएल सल्लागारांची नावे	संपर्क क्रमांक	ई मेल	एफएलसी हेल्पलाईन

*टीप : एफएलसी कोड हा एकमेव असा पाच अंकी संकेत असेल व त्यातील पहिले तीन अंक जिल्हा संकेत असतील (डिस्ट्रिक्ट मास्टर शीर्षकाच्या पत्रकाराचा संदर्भ घ्यावा) आणि शेवटचे दोन अंक, 01 पासून अनुक्रमाने येणा-या अंकांमध्ये, एसएलबीसी आमंत्रक बँकांनी, प्रत्येक जिल्ह्याला द्यावयाचे आहेत (उदाहरणार्थ - एखाद्या जिल्ह्यात चार एफएलसी असल्यास त्यासाठीचे एफएलसी कोड्स xxx01, xxx02, xxx03 व xxx04 असे असतील व xxx म्हणजे डिस्ट्रिक्ट मास्टर शीटनुसारचे जिचा कोड असतील.)

जोडपत्र 2-15

आरएसईटीआयची स्थिती									
______________ रोजी संपलेली तिमाही									
अनु क्र.	**जिल्हा**	**आरसेटीचे स्थळ**	**प्रायोजक बँक**	**उघडल्याची तारीख**	**संपर्क अधिका-याचे नाव**	**संपर्क तपशील**			**शेरे**
						टेलिफोन क्र	ई मेल	पत्ता	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									

एलबीएस-एमआयएस-1

__________________रोजी संपलेल्या वर्षासाठीच्या वार्षिक कर्ज धोरणेची उद्दिष्टे दर्शविणारे विवरणपत्र
राज्याचे/केंद्रशासित प्रदेशाचे नाव :

(संख्या प्रत्यक्षातील, रक्कम रु. हजारात)

अनुक्रमांक	वर्ग	एसीपी खालील वार्षिक उद्दिष्ट	
		संख्या	रक्कम
1	**प्राधान्य क्षेत्र**		
1अ	**शेतकी = 1अ(i)+1अ(ii)+1अ(iii)**		
1अ(i)	शेतकी कर्ज		
1अ(ii)	कृषीविषयक पायाभूत सोयी		
1अ(iii)	सहाय्यक कार्यकृती		
1ब	**सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग = 1ब(i)+1ब(ii)+1ब(iii)+1ब(iv)+1ब(v)**		
1ब(i)	सूक्ष्म उद्योग (निर्मिती + सेवा)		
1ब(ii)	लघु उधोग (निर्मिती + सेवा)		
1ब(iii)	मध्यम उद्योग (निर्मिती + सेवा)		
1ब(iv)	खादी व ग्रामोद्योग		
1ब(v)	एमएसएमई खालील इतर		
1क	**निर्यात कर्ज**		
1ड	**शिक्षण**		
1इ	**गृहनिर्माण**		
1फ	**सामाजिक पायाभूत सोयी**		
1ग	**पुनर् निर्मितीक्षम ऊर्जा**		
1ह	**इतर**		
2	**पोट बेरीज = 1अ+1ब+1क+1ड+1इ+1फ+1ग+1ह**		
3	**प्राधान्य क्षेत्राखालील दुर्बल घटकांना कर्ज**		
4	**प्राधान्य नसलेले क्षेत्र**		
4अ	**शेतकी**		
4ब	**शिक्षण**		
4क	**गृहनिर्माण**		
4ड	**प्राधान्य नसलेल्या क्षेत्राखालील वैय्यक्तिक कर्जे**		
4इ	**इतर**		
5	**पोट बेरीज = 4अ+4ब+4क+4ड+4इ**		
	एकूण बेरीज = 2 + 5		

टीप : अनुसूचित वाणिज्य बँका, व राज्य सहकारी बँका व डीसीसीबी इत्यादींसाठीची माहिती वेगवेगळी देणे आवश्यक आहे. अनुसूचित वाणिज्य बँकांची माहिती, बँक-गट निहाय स्थिती समजण्यासाठी, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका व प्रादेशिक ग्रामीण बँका ह्यातील गटात देणे आवश्यक आहे.

जोडपत्र 4

एलबीएस - एमआयएस - 2

_________________________ **रोजी संपलेल्या तिमाहीसाठी कर्ज वाटप व आऊटस्टँडिंग दर्शविणारे विवरणपत्र**

राज्याचे/केंद्र शासित प्रदेशाचे नाव

(संख्या प्रत्यक्षात, रक्कम रु. हजारात)

अनुक्रमांक	क्षेत्र	विद्यमान तिमाहीच्या अखेरीपर्यंत केलेले वाटप		विद्यमान तिमाहीच्या अखेरीस असलेले आऊटस्टँडिंग	
		संख्या	रक्कम	संख्या	रक्कम
1	**प्राधान्य क्षेत्र**				
1अ	**शेतकी = 1अ(i)+1अ(ii)+1अ(iii)**				
1अ(i)	शेतकी कर्ज				
1अ(ii)	कृषीविषयक पायाभूत सोयी				
1अ(iii)	सहाय्यक कार्यकृती				
1ब	**सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग = 1ब(i)+1ब(ii)+1ब(iii)+1ब(iv)+1ब(v)**				
1ब(i)	सूक्ष्म उद्योग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(ii)	लघु उधोग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(iii)	मध्यम उद्योग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(iv)	खादी व ग्रामोद्योग				
1ब(v)	एमएसएमई खालील इतर				
1क	**निर्यात कर्ज**				
1ड	**शिक्षण**				
1इ	**गृहनिर्माण**				
1फ	**सामाजिक पायाभूत सोयी**				
1ग	**पुनर् निर्मितीक्षम ऊर्जा**				
1ह	**इतर**				
2	**पोट बेरीज = 1अ+1ब+1क+1ड+1इ+1फ+1ग+1ह**				
3	**प्राधान्य क्षेत्राखालील दुर्बल घटकांना कर्ज**				
4	**प्राधान्य नसलेले क्षेत्र**				
4अ	**शेतकी**				
4ब	**शिक्षण**				
4क	**गृहनिर्माण**				
4ड	**प्राधान्य नसलेल्या क्षेत्राखालील वैय्यक्तिक कर्जे**				
4इ	**इतर**				
5	**पोट बेरीज = 4अ+4ब+4क+4ड+4इ**				
	एकूण बेरीज = 2 + 5				

टीप : अनुसूचित वाणिज्य बँका, व राज्य सहकारी बँका व डीसीसीबी इत्यादींसाठीची माहिति वेगवेगळी देणे आवश्यक आहे. अनुसूचित वाणिज्य बँकांची माहिती, बँक-गट निहाय स्थिती समजण्यासाठी, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका व प्रादेशिक ग्रामीण बँका and Small Finance Banks ह्यातील गटात देणे आवश्यक आहे.

जोडपत्र 5

एलबीएस - एमआयएस – 3

______________________रोजी संपलेल्या तिमाहीसाठीच्या उद्दिष्टांच्या तुलनेत केलेली कामगिरी दर्शविणारे विवरणपत्र
राज्याचे/केंद्र शासित प्रदेशाचे नाव :

(संख्या प्रत्यक्षातील रक्कम हजारात)

अनुक्रमांक	क्षेत्र	एसीपी खालील वार्षिक उद्दिष्टे		विद्यमान तिमाहीच्या अखेरीपर्यंत केलेली कामगिरी (%)	
		संख्या	रक्कम	संख्या	रक्कम
1	**प्राधान्य क्षेत्र**				
1अ	**शेतकी = 1अ(i)+1अ(ii)+1अ(iii)**				
1अ(i)	शेतकी कर्ज				
1अ(ii)	कृषीविषयक पायाभूत सोयी				
1अ(iii)	सहाय्यक कार्यकृती				
1ब	**सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग = 1ब(i)+1ब(ii)+1ब(iii)+1ब(iv)+1ब(v)**				
1ब(i)	सूक्ष्म उद्योग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(ii)	लघु उधोग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(iii)	मध्यम उद्योग (निर्मिती + सेवा)				
1ब(iv)	खादी व ग्रामोद्योग				
1ब(v)	एमएसएमई खालील इतर				
1क	**निर्यात कर्ज**				
1ड	**शिक्षण**				
1इ	**गृहनिर्माण**				
1फ	**सामाजिक पायाभूत सोयी**				
1ग	**पुनर् निर्मितीक्षम ऊर्जा**				
1ह	**इतर**				
2	**पोट बेरीज = 1अ+1ब+1क+1ड+1इ+1फ+1ग+1ह**				
3	**प्राधान्य क्षेत्राखालील दुर्बल घटकांना कर्ज**				
4	**प्राधान्य नसलेले क्षेत्र**				
4अ	**शेतकी**				
4ब	**शिक्षण**				
4क	**गृहनिर्माण**				
4ड	**प्राधान्य नसलेल्या क्षेत्राखालील वैय्यक्तिक कर्जे**				
4इ	**इतर**				
5	**पोट बेरीज = 4अ+4ब+4क+4ड+4इ**				
	एकूण बेरीज = 2 + 5				

टीप : अनुसूचित वाणिज्य बँका, व राज्य सहकारी बँका व डीसीसीबी इत्यादींसाठीची माहिती वेगवेगळी देणे आवश्यक आहे. अनुसूचित वाणिज्य बँकांची माहिती, बँक-गट निहाय स्थिती समजण्यासाठी, सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका व प्रादेशिक ग्रामीण बँका, and Small Finance Banks ह्यातील गटात देणे आवश्यक आहे.

परिशिष्ट

परिपत्रके/सूचना/मार्गदर्शक तत्वांची यादी

अनुक्रमांक	परिपत्रक क्र.	तारीख	विषय
1	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.2595/02.01.001/2018-19	24.06.2019	शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणावरील सुधारित मार्गदर्शक तत्वांनुसार, 5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या व बँक सुविधा नसलेल्या खेड्यांसाठी असलेल्या पथ दर्शक योजनेशी मेळ घालणे.
2	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.2431/02.01.001/2018-19	28.05.2019	प्रदान बँका – लीड बँक योजनेखाली सहभाग
3	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.16/02.01.001/2018-19	25.03.2019	एसएलबीसी/युटीएलबीसी चे आमंत्रक पद देणे – गुजराथ राज्य आणि दमण व दीव, आणि दादरा व नगर हवेली
4	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.3712/02.01.001/2017-18	05.06.2018	5000 पेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या व अनुसूचित वाणिज्य बँकेची शाखा नसलेल्या खेड्यांमध्ये बँक दालन उघडण्यासाठीचा मार्गदर्शक (रोडमॅप)
5	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र. 3671/02.01.001/2017-18	30.05.2018	लीड बँक योजना – मॉनिटरिंग इन्फर्मेशन सिस्टिम (एमआयएस) सशक्त करणे.
6	आरबीआय/2017-2018/156 एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.20/02.01.001/2017-18	06.04.2018	लीड डिस्ट्रिक्ट मॅनेजर्सची (एलडीएम) परिणामकारकता वाढविण्यासाठी वरील कृती बिदु
7	आरबीआय/2017-2018/155 एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.19/02.01.001/2017-18	06.04.2018	लीड बँक योजनेचे पुनरुत्थान (रिव्हॅप) – एसएलबीसी आमंत्रक बँका/लीड बँकांसाठी कृतिबिंदु
8	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.3017/02.01.001/2017-18	02.04.2018	लघु वित्त बँका – लीड बँक योजनेत सहभाग
9	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क.31/02.01.001/2016-17	08.06.2017	5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या व बँक शाखा नसलेल्या खेड्यांसाठी, शाखा प्राधिकृतीकरण धोरणावरील मार्गदर्शक तत्वांसह, रोड मॅपशी समन्वय साधण्यावरील परिपत्रक
10	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.16/02.01.001/2016-17	29.09.2016	2022 पर्यंत शेतक-यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे.
11	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.क्र.5673/02.01.001/2015-16	20.05.2016	लीड बँक योजना – मॉनिटरिंग इन्फर्मेशन सिस्टिम (एमआयएस) सशक्त करणे.
12	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.17/02.01.001/2015-16	14.01.2016	थेट लाभ हस्तांतरण (डीबीटी) योजना – बँक खात्यांमध्ये आधार समाविष्ट करणे – स्पष्टीकरण
13	एफआयडीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.82/02.01.001/2015-16	31.12.2015	5000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या व अनुसूचित वाणिज्य बँकेची शाखा नसलेल्या खेड्यांमध्ये चुना-विटांच्या शाखा उघडण्यासाठी रोड मॅप
14	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र.93/02.01.001/2013-14	14.03.2014	वार्षिक कर्ज योजना – नाबार्डने तयार केलेली, भावी क्षमता जोडित योजना (पीएलपी)
15	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी.	09.07.2013	थेट लाभ हस्तांतरण (डीबीटी) योजना – अंमलबजावणी –

	क्र.11/02.01.001/2013-14		मार्गदर्शक तत्वे
16	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.12/02.01.001/2012-13	11.05.2013	लीड बँक योजना – महानगर जिल्ह्यात लीड बँकेची जबाबदारी सोपविणे.
17	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.75/02.01.001/2012-13	10.05.2013	थेट लाभ हस्तांतरण (डीबीटी) योजना – अंमलबजावणी
18	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.68/02.01.001/2012-13	19.03.2013	लीड बँक योजना – मॉनिटरिंग इन्फर्मेशन सिस्टिम (एमआयएस) सशक्त करणे.
19	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र. 86/02.01.001/2011-12	19.06.2012	रोड मॅप – 2000 पेक्षा कमी लोकसंख्या असलेल्या खेड्यात बँकिंग सेवा उपलब्ध करणे.
20	आरपीसीडी. सीओ. एलबीएस. बी.सी. क्र.68/02.01.001/2011-12	29.03.2012	एसएलबीसी वेबसाईट – माहिती/डेटाचे प्रमाणीकरण
21	आरपीसीडी. सीओ. एलबीएस. बी.सी. क्र.67/02.01.001/2011-2012	20.03.2012	लीड बँक योजना – जिल्हा सल्लागार समिती (डीसीसी) – एमएसएमई – डीआयच्या संचालकाचा समावेश करणे.
22	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.60/02.08.001/2011-12	17.02.2012	लीड बँक योजना – जिल्हा स्तरीय पुनरावलोकन समितीमध्ये (डीएलआरसी), एमपी/एमएलए/झेडपी ह्यासारख्या जनतेच्या प्रतिनिधींचा सहभाग ठेवणे.
23	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र. 74/02.19.010/2010-11	30.05.2011	इलेक्ट्रॉनिक लाभ हस्तांतरण (ईबीटी) योजनेखालील खेड्यांच्या वाटपाबाबतचे प्रश्न सोडविणे आणि वित्तीय समावेशन योजनेखाली (एफआयपी) 2000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या खेड्यात बँकिंग सेवा उपलब्ध करण्यासाठीचा रोड मॅप
24	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र. 44/02.19.10/2010-11	29.12.2010	लीड बँक योजना – राज्य स्तरीय बँकर्स समिती (एसएलबीसी)/केंद्र शासित प्रदेश स्तरीय बँकर्स समितीच्या (युटीएलबीसी) सभा घेणे/चालविणे.
25	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.एचएलसी.बीसी.क्र.21/02.19.10/2010-11	16.09.2010	लीड बँक योजनेचा आढावा घेण्यासाठी उच्च स्तरीय समिती – 2000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या प्रत्येक खेड्यात बँकिंग सेवा उपलब्ध करणे.
26	आरपीसीडी.सीओ.एलबीएस.बीसी.क्र 15/02.19.10/2010-11	26.07.2010	लीड बँक योजना – एसएलबीसी सभांना पुनरुज्जीवन देणे.
27	आरपीसीडी.सीओ. एलबीएस.बीसी.57/02.19.10/2009-2010	02.03.2010	लीड बँक योजनेचा आढावा घेण्यासाठीच्या उच्च स्तरीय समितीचा अहवाल – शिफारशींची अंमलबजावणी – लीड बँका व एससीबी
28	आरपीसीडी.सीओ. एलबीएस.बीसी.57/02.19.10/2009-2010	26.02.2010	लीड बँक योजनेचा आढावा घेण्यासाठीच्या उच्च स्तरीय समितीचा अहवाल – शिफारशींची अंमलबजावणी – एसएलबीसी आमंत्रक बँका
29	आरपीसीडी. सीओ. एलबीएस. एचएलसी.बीसी. क्र. 43/02.19.10/2009-10	27.11.2009	लीड बँक योजनेचा आढावा घेण्यासाठी उच्च स्तरीय समिती – 2000 पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या प्रत्येक खेड्यात

			मार्च 2011 पर्यंत बँकिंग सेवा उपलब्ध करणे.
30	आरपीसीडी.एलबीएस.सीओ.बीसी.क्र. 111/02.13.03/2008-2009	02.06.2009	निर्यात प्रोत्साहनासाठी एसएलबीसीची पोट समिती.
31	आरपीसीडी.एलबीएस.सीओ.बीसी.क्र. 79/02.01.01/2008-2009	30.12.2008	एसएलबीसीच्या सभेमध्ये एमएसएमई क्षेत्राचे प्रश्न समाविष्ट करणे.
32	आरपीसीडी. एलबीएस. सीओ.बीसी. क्र.33/02.18.02/2006-07	15.11.2006	लीड बँक योजना – संबंधित राज्याच्या एसएलबीसीचा एक कायमस्वरुपी सभासद म्हणून नॅशनल हॉर्टिकल्चर बोर्डाचा समावेश करणे.
33	आरपीसीडी. एलबीएस. बीसी. क्र.20/02.01.01/2006-07	30.08.2006	'नो फ्रिल्स' खाती असलेल्या बँकिंग सेवांचा विस्तार करुन व जीसीसी देऊन वित्तीय समावेशन.
34	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.52/02.02.001/2005-06	06.12.2005	ॲग्री क्लिनिक्स व ॲग्री बिझिनेस सेंटर्स योजनेखाली, प्रकल्पांना वित्तसहाय्य करणे. – सभांमध्ये आढावा घेणे.
35	आरपीसीडी. क्र. एलबीएस. बीसी. 50/02.01.01/2005-06	06.12.2005	निरनिराळया लीड बँक योजनेखालील निरनिराळया मंचांमध्ये भाग घेणे.
36	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.47/02.01.001/2005-06	09.11.2005	क्रेडिट डिपॉझिट रेशो – सीडी रेशोवरील तज्ञ गटाच्या शिफारशींची अंमलबजावणी
37	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.11/02.01.001/2005-06	06.07.2005	डीएलआयसी सभांमध्ये, एमपी/जनतेचे प्रतिनिधी ह्यांचा सहभाग – स्वयंसेवा गट (एसएचजी) कर्ज जोडणी कार्यक्रम संबंधीची कार्ये
38	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.93/02.01.001/2004-05	11.04.2005	ग्रामीण कर्ज – नाबार्डने तयार केलेल्या आणि क्षमता जोडित योजनांवर (पीएलपी) आधारित एसीपी
39	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.76/02.01.001/2004-05	28.01.2005	लीड बँक योजनेखाली खाजगी क्षेत्रातील बँकांचा निरनिराळया मंचांवर सहभाग.
40	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.62/02.01.001/2004-05	08.12.2004	ग्रामीण कर्ज – सेवा क्षेत्र दृष्टिकोन – पुनरावलोकन – एसएए मध्ये शिथिलीकरण
41	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.5/02.01.001/2004-05	16.07.2004	लीड बँक योजना – संसद सभासद व जनतेचे प्रतिनिधी ह्यांचा राज्य स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी) सभांमध्ये सहभाग.
42	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.56/02.01.001/2003-04	20.12.2003	आर्थिक विकास वाढविण्यासाठी कर्ज प्रवाह
43	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.14/02.01.001/2003-04	29.07.2003	डीएलआरसी सभा घेणे – लीड बँकांद्वारे विलंबाने केलेले अहवालांचे सादरीकरण
44	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.59/02.01.001/2002-03	06.01.2003	लीड बँक योजना – संसद सभासद व जनतेचे प्रतिनिधी ह्यांचा राज्य स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी) सभांमध्ये सहभाग.

45	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.106/02.01.001/2001-02	14.06.2002	लीड बँक योजना – संसद सभासद व जनतेचे प्रतिनिधी ह्यांचा राज्य स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी) सभांमध्ये सहभाग.
46	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.85/02.01.001/2000-01	09.05.2001	लीड बँक योजना – संसद सभासद व जनतेचे प्रतिनिधी ह्यांचा राज्य स्तरीय पुनरावलोकन समिती (डीएलआरसी) सभांमध्ये सहभाग.
47	आरपीसीडी. सीओ.एलबीएस. बीसी. क्र.81/02.01.001/2000-01	27.04.2001	लीड बँक योजना – जिल्हा स्तरीय पुनरावलोकन समितीच्या (डीएलआरसी) सभा तिमाही धर्तीवर घेणे – त्यावर देखरेख
48	आरपीसीडी.एलबीएस.बीसी.32/02.01.01/2000-01	03.11.2000	लीड बँक योजना – जिल्हा स्तरीय पुनरावलोकन सभा घेणे
49	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.86/02.01.01/1996-97	16.12.1996	राज्य–स्तरीय बँकर्स समितीमध्ये (एसएलबीसी) अनुसूचित जाती/जमातीसाठीच्या राष्ट्रीय आयोगाचा समावेश
50	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.13/02.01.01/1996-97	19.07.1996	एसएलबीसी/डीसीसी मध्ये खादी व ग्रामोद्योग आयोग/मंडळाचा समावेश
51	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.118/02.01.01/94-95 फेब्रुवारी 18, 1995	18.02.1995	ग्रामीण व अर्ध–नागरी क्षेत्रातील बँकांचा क्रेडिट डिपॉझिट रेशो
52	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.112/Lबीसी.34/88-89	28.04.1989	राज्य स्तरीय बँकर्स समिती – सभा
53	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.12/65/88-89	11.08.1988	सेवा क्षेत्र दृष्टिकोन – ब्लॉक स्तरीय बँकर्स समित्या तयार करणे.
54	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.100/55-87/88	22.04.1988	लीड बँक योजना – जिल्हा कर्ज योजना – वार्षिक कृती योजना
55	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.87/65-87/88	14.03.1988	ग्रामीण कर्ज – बँक शाखांचे सेवा क्षेत्र
56	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.बीसी.69/एलबीएस.34-87/88	14.12.1987	राज्य स्तरीय बँकर्स समितीद्वारा वार्षिक कृती योजनेचे पुनरावलोकन
57	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.524/55-86/87	28.04.1987	लीड बँक योजना – जिल्हा कर्ज योजना/वार्षिक कृती योजना तयार करणे.
58	आरपीसीडी.क्र.एलबीएस.430/55/86-87	03.03.1987	लीड बँक योजना – जिल्हा कर्ज योजना – चौथ्या फेरीसाठी मार्गदर्शक तत्वे
59	आरपीसीडी.क्र.एलबीसी.363/1-84	02.11.1984	बँक शाखांच्या कामगिरी अंदाजपत्रकाबरोबर वार्षिक कृती योजना (एएपी) एकत्रित करणे
60	आरपीसीडी.क्र.एलबीसी.162/1-84	06.09.1984	बँक शाखांच्या कामगिरी अंदाजपत्रकाबरोबर वार्षिक कृती योजना (एएपी) एकत्रित करणे
61	आरपीसीडी.क्र.एलबीसी.135/55-84	30.08.1984	लीड बँक योजना – 1985 साठीची वार्षिक कृती योजना – तयार करण्यासाठीची मार्गदर्शक तत्वे

62	आरपीसीडी.क्र.एलबीसी.96/1-84	18.01.1984	लीड बँक योजना – लीड बँक अधिकारी – जिल्हा समन्वयक ह्यांची नेमणुक
63	आरपीसीडी.क्र.एलबीसी.739/1-83	04.08.1983	लीड बँक योजनेच्या कारभाराचे पुनरावलोकन करण्यासाठीच्या कार्यकृती गटाच्या शिफारशी
64	आरपीसीडी.क्र.3096/सी.517-82/83	13.04.1983	राज्य स्तरीय बँकर्स समित्यांचे आमंत्रक पद
65	डीबीओडी.क्र.बीपी.बी.बीसी 74/सी/462(इ.9)-80	18.06.1980	ग्रामीण व अर्ध-नागरी क्षेत्रातील बँकांचा क्रेडिट डिपॉझिट रेशो
66	डीबीओडी.क्र.टीइपी.20/सी.517-77	02.02.1977	राज्य स्तरीय बँकर्स समिती
67	डीबीओडी.क्र.बीडी.2955/सी.168-70	11.08.1970	लीड बँक योजना
68	डीबीओडी.क्र.बीडी4327/सी.168-169	23.12.1969	शाखा विस्तार कार्यक्रम – लीड बँक योजनेखाली जिल्ह्यांचे वाटप.